

Les bases intel·lectuals de Marià Aguiló (1825-1850)

Margalida Tomàs
(Societat Verdaguer)

Conveniencia de que cada uno de los que más se distinguen en las letras escribiese su biografía, no para decirnos donde nació, qué años, cruces y condecoraciones tienen, etc., etc., sino que mostrase en ella cómo ha aprendido a pensar, a estudiar, cual es el caudal de verdades que ha podido atesorar y como las ha ido descubriendo.

Aquest estudi vol ser un primer capítol de la biografia intel·lectual de Marià Aguiló. Cal remarcar, en aquest cas, l'adjectiu *intel·lectual* perquè són molts els aspectes de la seva biografia d'aquests anys que se n'han quedat al marge. I, encara, ha quedat també al marge tot allò que fa referència a la seva creació poètica, per molt que aquesta pertanyi també a l'àmbit intel·lectual i per molt que siguin precisament els anys que abraça l'estudi els de més fecunditat creativa. Molt sovint, quan volem estudiar un autor hem de superar l'obstacle de la manca d'informació, preferentment, la de caire més personal. En el cas d'Aguiló, però, el problema —si és que el podem denominar problema— és precisament la quantitat de documentació amb què comptem, que fa que puguem resseguir dia a dia la seva vida, i molt especialment en els primers anys de residència a Barcelona. L'extensíssima correspondència familiar, la molt abundant mantinguda amb altres intel·lectuals i la quantitat de documents propis conservats d'aquesta època, conformen un gruix de material extraordinari. Un material on t'ofegues de feina, però d'on pots extreure també un retrat viu no només del nostre autor en totes de les seves facetes, sinó també d'una part de la societat mallorquina i barcelonina del seu temps.

Així, davant l'extensió que prendria una visió biogràfica més o menys completa de la joventut d'Aguiló, hem optat per deixar de banda alguns aspectes que, precisament per la seva importància, demanen un estudi propi. En primer lloc, la genealogia familiar, cosa que enllaça directament amb la qüestió de la problemàtica xueta a la Mallorca del segle XIX i amb la de l'actitud de Marià Aguiló davant aquest problema. Cosa que ens du, al seu torn, a la relació de Marià Aguiló amb Tomàs Aguiló, tan complexa, i en la qual el tema de la segregació xueta tingué un paper molt important.¹ Altres fronts en què no podem entrar són el de la seva carrera professional com a bibliotecari, iniciada a partir del 1845, així com en els aspectes més personals, especialment en la qüestió amorosa, la seva i la de Tomàs Aguiló, per més que aquest punt ens porti directament a la creació poètica.²

Que no puguem entrar-hi a fons no vol dir que tots aquests aspectes no apareguin a les pàgines que segueixen; hi han de ser necessàriament, perquè van estretament lligats a la seva maduració com a l'intel·lectual que va arribar a ser. Per posar uns exemples i, simplificant: la seva condició de xueta el va fer fora de Mallorca i, així, Barcelona i Catalunya es convertiren en una nova pàtria on trobà uns estímuls impensables a l'illa; entrar a treballar a la Biblioteca de Sant Joan el posà en contacte amb Pau Piferrer i amb un món de llibres que li permetia omplir buits en la seva defectuosa educació i, al mateix temps, li ofería la possibilitat de guanyar uns diners indispensables donada la situació econòmica familiar. És tot aquest conglomerat de persones amigues, de lectures, de descobri-

1. MAS I VIVES, Joan. «El problema xueta viscut per Tomàs Aguiló i Forteza». *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, vol. XXXVII (1979), p. 378-409; TOMÀS, Margalida. «Cultura contra marginació: Propostes teòriques de Marià Aguiló davant el problema xueta». A: PORQUERES I GENÉ, Enric (coord.). *Francesc Riera i Montserrat des de l'abundància del cor*. Mallorca: Lleonard Muntaner Editor, 2012, p. 277-296.

2. Per a la seva poesia dels anys de joventut: AGUILÓ, Marià. *Poemes inicials*, a cura de Joan Mas i Vives. Barcelona: PAM, 1990; TOMÀS, Margalida. «Notes sobre la poesia de Marià Aguiló dels anys quaranta». A: *Miscel·lània Ricard Torrents. Scientiae patriaeque impendere vitam*. Vic: Eumo Editorial, 2007, p. 572-594; «Els set pecats capitals, un projecte literari de Marià Aguiló». *Randa*, núm. 61, 2008, p. 103-122.

ments culturals —música, arquitectura, història, especialment— el que interessa destacar aquí.

A finals de 1850, als vint-i-cinc anys, Marià Aguiló havia acabat ja la carrera de jurisprudència, però s'havia negat també a treure's el títol perquè tenia la ferma convicció de no fer mai d'advocat; havia decidit de viure sempre a Barcelona i, a més, de traslladar-hi tota la seva família; la feina a la Biblioteca de Sant Joan era ja una realitat i era un camí professional en el qual pensava progressar. I, sobretot, havia començat a abocar-se a una sèrie de tasques —recollida de cançons tradicionals, estudi dels manuscrits catalans— amb les quals volia fer-se un forat en el món intel·lectual català, però també espanyol.³

Marianito va a costura. Les primeres lletres

Ya que se piensa tan poco en el nacimiento de un hijo, se debe pensar muchísimo en su educación, sobre todo si este hijo nace detrás de las monjas de la Misericordia; que quiere decir nacer con un aislamiento y un desamparo indecibles.

Marià Aguiló i Fuster, nascut el maig de 1825, fou el fill primogènit de la parella formada per Tomàs Aguiló i Cortès i Maria Francisca Fuster i Forteza. La descendència del matrimoni fou notable, i només s'interrompé amb la mort, als 40 anys, de la mare: foren un total de deu criatures, de les quals sobrevisqueren, a més de

3. Uns advertiments sobre els criteris d'edició que he fet servir: totes les citacions han estat normalitzades ortogràficament, tant les catalanes com les castellanes, i en els casos necessaris he regularitzat la puntuació per facilitar-ne la lectura. Les cursives que puguin aparèixer en aquestes citacions responen sempre a subratllats dels originals.

La correspondència d'Aguiló del *Fons Marià Aguiló* de la Biblioteca de Catalunya està digitalitzada. Tenint en compte el gran nombre de citacions que provenen de la correspondència d'Aguiló amb el seu pare i amb Tomàs Aguiló, en aquestes no repeteixo cada vegada la font, simplement faig constar la data. Les cartes entre Aguiló i el seu pare de l'època treballada aquí ocupen les carpetes 1 a 6 de la capsa 40 i la carpeta 1 de la capsa 41; les de Tomàs Aguiló i Forteza, les carpetes 5 i 6 de la capsa 44.

Marià, Maria Ignàcia (1826), Josep (1830), Isabel (1835), Francisca (1837, futura esposa del poeta Tomàs Aguiló i Forteza), Josepa (1839) i Plàcid (també de 1839).⁴ Quan Marià tenia només dos anys, el seu pare inicià en el llibre de comptabilitat domèstica una secció que encapçalà, en català, amb el títol de «Nota del gasto d'Escola i Costura». Aquell any, la despesa fou de 2 lliures mallorquines i 2 sous, incrementada a 5 lliures i 2 sous el 1828, a 6 lliures l'any següent, a 10 el 1830 i així successivament, amb unes sortides que augmentaven a mesura que la resta de la fillada, i especialment l'al·lot que el seguia, Josep, s'incorporava d'una manera o altra als minsos estudis que el pare de família ofería a la seva descendència.⁵ La preocupació per augmentar l'educació dels seus germans i també la de les seves germanes és una constant en la correspondència que, ja des de Barcelona, Marià mantingué amb el seu pare, sempre reaci a gastar en mestres i llibres i només preocupat per una religiositat externa, pietosa en el pitjor sentit del terme. Precisament, aquest extremat sentit religiós de novenes, rosaris i sentit de culpa era una constant en una bona part de la gran família Aguiló, sobretot entre els que ells mateixos consideraven els veritables «perruques», els més ben situats econòmicament, els Aguiló-Forteza fills d'Onofre Aguiló, germà del pare de Marià (i que no cal confondre amb els Aguiló-Forteza de la família de l'altre poeta, Tomàs Aguiló). Marià no es cansa de demanar una i altra vegada que les al·lotes —sobretot les dues majors— aprenguin a llegir i a escriure («el dinero gastado en la educación es el que mayor interés reditura»; l'excés de confessions produeix dones «como la tia Teresa y la Bruna *de la Costa* y la lectura las produce como la mujer del abogado Pujol y como Dª Ana Vich»; «La ilustración fomenta y engendra la virtud; la ignorancia, el vicio y las pasiones... por eso luz a la cabeza, lectura y estudio»), els envia llibres i insta a la germana gran, Ignàcia, que llegeixi tots els poemes que comença a publicar una joveneta Victòria Penya. I aquesta preocupació provenia, precisament, de la consciència de les mancances en la seva pròpia educació, un altre dels temes recurrents en les cartes

4. *Fons Marià Aguiló*, 1.1.2.

5. El setembre de 1829 Tomàs Aguiló comprà per a ús de Marià una cartilla; el 1830, un Cató i dues doctrines; als deu anys, el 1835, consta la compra d'un exemplar del Fleury i d'una «etimologia».

familiars al llarg dels anys: així, el 1855 escrivia des de Madrid a la seva germana Isabel: «Háblame de los libros que te mandé, es decir de los que has leído. Dime si Plácido lee. Nadie me habla de este pequeño gandul y yo estoy muchas horas del día viendo si encuentro un agujero en donde meterle para que salga un hombre de provecho. Yo que lloro los resultados fatales de mi primera educación literaria siento que este chico ande todavía por peor camino que yo». ⁶ I el 1857 deia al seu pare: «Perdí algunos años por no tener una dirección en los estudios, éstos los hice más de nombre que de hecho y he aquí que toda mi vida me resentiré de esta falta». ⁷

Quina fou, però, aquesta educació que ell considerava tan defectuosa? El 1835, el governador civil de Mallorca nomenà una comissió, formada per Pasqual Felip de Togores, Comte d'Aiamans i per Pere Andreu, ⁸ per visitar les escoles de Palma. L'informe que en sortí és un document interessantíssim per conèixer la situació escolar de la ciutat, ⁹ en el qual però, i malgrat el rigor amb què treballaren els comissionats, se segueix la tònica de la societat mallorquina del moment: tot allò referent a la població xueta és invisible i no hi ha, per tant, ni una sola referència a l'escolarització dels nens i nenes xuetes, la qual no podia fer-se en les mateixes circumstàncies que la de la resta de criatures. És aquest un tema encara molt poc estudiat i les informacions que he pogut recollir fins ara sobre el tema són dis-

6. Carta del 8 de juliol de 1855, *Fons Marià Aguiló*, 45.1.2.

7. *Fons Marià Aguiló*, 42.3.1.

8. Reproduït a LLABRÉS BERNAL, Joan. *Noticias y relaciones históricas de Mallorca*, v. II (1821-1840). Palma de Mallorca: 1959, p. 556-564.

9. Pel que fa a l'ensenyament de nens, hi havia en aquell moment set escoles a càrrec de comunitats religioses, una a càrrec de la Societat Econòmica d'Amics del País, una depenent de la Misericòrdia i onze de mestres privats. Hi concorrien tres setenes parts de la població infantil masculina (1089 d'un total de 2657), amb una distribució irregular pel que fa a les zones de la ciutat: de la més escolaritzada, el quarter de Santa Clara, amb una meitat de nens escolaritzats, a la pitjor, el quarter de la Mercè, on només anava a l'escola una setena part dels nens. Segons l'informe, les escoles conventuals eren totes elles d'una qualitat pèssima en tots els sentits. Les de mestres privats, amb matisos entre unes i altres, presentaven sempre aspectes positius, que incloïen innovacions pedagògiques pel que fa al mètode per aprendre a llegir, amb els mètode Vallejo i els seus cartrons; també, les taules de Pestalozzi per a les idees primàries de nombres; i, més globalment, el sistema lancasterià de l'ensenyament mutu. L'informe dedicava una especial atenció a l'ensenyança de les nenes i forneix, en aquest aspecte, una informació summament interessant.

perses.¹⁰ En primer lloc, era diferent la situació de les criatures xuetes que pertanyien a famílies amb bona situació econòmica i la d'aquelles de famílies pobres. Perquè la pobresa xueta era ben real i molt més dramàtica encara que la de la resta de mallorquins: condemnats a les feines més mal vistes (netejar butzes a l'escorxador, per exemple), els xuetes pobres eren també invisibles per a la resta de la societat, i només la seva gent se'n preocupava si és que ho feia. L'educació i els estudis, per mínims que fossin, no formaven part de la vida d'aquella gent, i no fou fins que es creà la primera Conferència de Sant Vicenç de Paül el 1851, exclusivament xueta, que es començà a incidir en aquest aspecte.

Tanmateix, la cultura i l'educació, amb comptades excepcions, no era tampoc la preocupació principal de les classes xuetes benestants a principis del XIX, cosa que irritava sobremanera un jove Marià. Ara bé, encara que haguessin volgut, els al·lots xuetes no podien gaudir d'un ensenyament en les mateixes condicions que la resta de nins mallorquins. Miquel Forteza assenyala que aquells no podien accedir a les escoles conventuals ni privades, on no foren acceptats fins ben a finals del XIX, i que per tant, «els al·lots nostres que volien tenir l'ensenyament primari, fins a ingressar a l'Institut havien de tenir un professor particular —quasi sempre un capellà— com va tenir el meu pare, o assistir a qualcuna de les escoles elementalíssimes que hi havia a l'Argenteria o als seus voltants, com la d'En Pep Pitòs, per exemple, on només s'ensenyava de llegir i escriure».¹¹ Marià Aguiló tingué també capellans com a primers mestres. Segons afirma ell mateix, unes primeres classes les degué rebre precisament al convent de Sant

10. Com a informació de conjunt, encara hem d'acudir a l'indispensable llibre de FORTEZA, Miquel. *Els descendents dels jueus conversos de Mallorca*. Palma de Mallorca: Editorial Moll, 3a edició, 1972.

11. Forteza esmenta altres noms de mestres xuetes: el capellà Ignasi Forteza, de l'Argenteria, actiu cap als anys seixanta; l'ex-pilot Francesc Tarongí, amb una escola al carrer del Passadís, activa a finals de segle; per a les nenes, «les Mestretes», quatre germanes de la família dels Forteza Diego, (és a dir, emparentades amb els escriptors Guillem Forteza i Valentí i Tomàs Forteza i Cortès), on difícilment aprenien a llegir i a escriure. Per altra banda, també Tomàs Forteza, amb una sòlida formació com a llatísta, hagué de guanyar-se la vida com a «mestre del carrer»: una de les germanes Aguiló, Francisca, hi anà durant una temporada. La correspondència de Tomàs Forteza amb Marià Aguiló és una bona font d'informació en aquest aspecte.

Domingo, allà on s'havien exposat les gramalletes amb els noms dels mallorquins condemnats per la Inquisició. Però això s'acabà l'estiu del 1835, amb l'exclaustració dels freres. Després, i fins a la seva entrada a l'Institut Balear, continuà amb mestre eclesiàstic: segons recordava ell mateix, «un frare de S. Bernat de l'orde del Císter de la Reial posà una escola per 12 nois a les cases *plateresques*, que són encara unes de les poques que queden.» Es conserva una certificació oficial, signada per Joan Simó, prevere, mestre amb titulació reial, en què consta que Marià estudià amb ell de 1835 a 1838: hi cursà les ciències de gramàtica llatina i castellana i humanitats, «con bastante aprovechamiento y adelantos». Tanmateix, en altres notes de caràcter biogràfic, el nom del monjo de la Real es converteix en Miquel Mir. Sempre, però, aquesta època de la seva infantesa va lligada al convent de Sant Domingo, o més ben dit, a les seves ruïnes, per davant de les quals passava diàriament per anar a estudi. És un fet a destacar, perquè aquella riquesa gòtica aterrada marcà el nen Aguiló, que estava ben a punt de deixar-se guanyar pel Romanticisme: «El passar sis vegades cada dia per davant tota l'extensió del convent de Sant Domingo i tenir-hi l'estudi el meu mestre, el P. Miquel Mir monjo [a dalt: frare?] de la Real (dels 11 anys als 14) me despertà aquesta viva compassió per les ruïnes que sempre he sentit. (Mon pare no volgué de cap manera que compràs pedres, però vaig arribar a tenir un capitell a Son Pisà)»;¹² «Quan tomaven S. Domingo, a on havia anat a escola, vaig sentir contar una llegendeta que quedà estampada en la imaginació per ma edat de 12 anys¹³ i per l'atmosfera romàntica que ja se respirava. Les portades gòtiques de llibres anglesos, Walter Scott, etc. els primers volums del *Magazin Pittoresc*¹⁴ contrastaven en veure enderrocar lo que ja se posava de moda pels altres països». ¹⁵ Ara bé, al costat d'aquesta fal·lera per les pedres i per l'art, Marianito havia de batallar per aprendre allò més senzill,

12. *Fons Marià Aguiló*, 29.2.2., d. 13; Son Pisà era la finca familiar, que el seu pare hagué de vendre el 1855.

13. Efectivament, el convent s'enderrocà el 1837, quan Aguiló tenia 12 anys.

14. Es tracta de *Le Magasin Pittoresque*, de París, que apareixia des del gener de 1833. Aguiló el conegué gràcies al seu amic Pere d'A. Penya, que li deixà el primer volum durant una malaltia d'infantesa.

15. *Fons Marià Aguiló*, 29.2.2., d. 9.

començant per la llengua castellana: la documentació conservada ens permet constatar que el seu domini d'aquesta llengua era molt escàs el 1836, i que per aprendre-la li feien fer traduccions de fragments en mallorquí;¹⁶ feia també cal·ligrafia¹⁷ i aprenia nocions d'aritmètica.¹⁸ Tot plegat, sembla que va ser un ensenyament bastant minso, el més imprescindible per a un noi d'una família sense pretensions culturals.

Adolescència i estudis secundaris

Mon cor inexpert, alhora
sobtadament esclatava,
i l'amor i la poesia
li obriren ses curtes ales.

Les coses començaren a canviar el curs 1838-1839, quan es va matricular oficial a l'Institut Balear de Palma, que havia començat a funcionar el 1835. Al llarg dels cinc cursos que hi assistí, Marià Aguiló hi cursà les següents assignatures: el 1838-1839 primer curs de llengua francesa, amb la qualificació d'aprovat; el 1839-1840, segon curs de llengua francesa i primer de matemàtiques, aprovats tots dos; el curs 1840-1841, lògica, amb la qualificació de «notablemente aprovechado»; el 1841-1842, segon any de filosofia, que comprenia les assignatures de segon curs de matemàtiques, de física experimental, de geografia físicomatemàtica i de química, tot amb la qualificació d'aprovat; l'últim any, 1842-1843, tercer any de filosofia, amb les assignatures de filosofia moral i fonaments de la religió, història i principis generals de literatura, altra volta amb un «notablemente aprovechado» de qualificació.¹⁹ Aguiló no fou, doncs, un estudiant brillant, i ell mateix

16. *Temas para el uso de Mariano Aguiló*, llibreta iniciada el gener de 1836 i que li ocupà tot el curs. *Fons Marià Aguiló*, 7.1.2.

17. Se'n conserven nou llibretes, totes elles de 1838. *Fons Marià Aguiló*, 7.1.3.

18. *Fons Marià Aguiló*, 7.1.4.

19. Certificat d'Andreu Barceló i Muntaner, catedràtic de retòrica i poètica i secretari de l'Institut, del 2 de juny de 1860, *Fons Marià Aguiló*, 7.2.1., document 3. Per a l'Institut Balear, POMAR I FUSTER, Jaime. *Ensayo histórico sobre el desarrollo de la instrucción pública en Mallorca*. Palma de Mallorca: Tip. de Francisco Soler Prats, 1904.

considerava que els coneixements intel·lectuals que adquirí al centre foren escassos: «Entrí a la Biblioteca amb un miserable caudal de la filosofia de l'Institut Balear mal apresada, i una dotzena de novel·les romàntiques i un parell de dotzenes de drames id...». ²⁰ Però al marge del seu discret expedient acadèmic, a llegües de distància del d'un amic bàsic en aquells moments, Pere d'A. Peña, sempre amb excel·lents, ²¹ el pas d'Aguiló per l'Institut Balear fou realment molt important. En primer lloc, cal destacar el fet que ell, juntament amb Guillem Aguiló (germà de Tomàs Aguiló i Forteza), ²² foren els primers al·lots xuetes que s'hi matricularen, i això sol ja és un fet del tot remarcable pel que suposava d'eixamplament de la seva perspectiva vital: per primera vegada Marià podia fugir del món tancat que suposava ser «del carrer» i podia relacionar-se —aguantant, sens dubte, bromes i insults— amb companys que provenien d'altres ambients, amb alguns dels quals mantingué després una sòlida amistat i compartí projectes literaris: Jeroni Rosselló, Miquel V. Amer o Josep Vich. I, sobretot, el més important en aquell moment, Pere d'Alcàntara Peña, l'amic inquiet i de més àmplia cultura, que li portava el *Magasin Pittoresque* quan estava malalt i amb qui féu les primeres provatures literàries: ja el 1845, Aguiló assegurava que si als 15 anys, «no hubiese encontrado por amigo a Peña, que me avergonzaba de mi ignorancia, pasaría los días de Santa Eulalia a las cuarenta horas, de la esquina de *can Moxina* a las sillas de casa Aguiló». ²³

Tanmateix, la «revolució» que, en paraules del mateix Aguiló, canvià la seva vida definitivament, arribà el 1840. Una revolució amb

20. *Fons Marià Aguiló*, 28.7.1.

21. Val a dir que Peña havia assistit abans a un dels centres més prestigiosos de primer ensenyament, el del mestre Arnau Palmer, dirigit per la Societat Econòmica d'Amics del País. En l'informe de 1835 a què ens hem referit abans es feia constar, admirativament, que era l'únic de tot Palma en què els alumnes sabien escriure al dictat.

22. Guillem Aguiló estudià després medicina a Montpeller, fou metge militar i residí sempre fora de Mallorca; morí, encara jove, el 1859.

23. Esborrany de carta del 23 d'agost de 1845. *Fons Marià Aguiló*, 49.5.6. En morir la dona de Peña, Aguiló li envià una carta de condol en què li recordava: «45 anys fa que vaig sentir per tu la passió d'una amistat que la vellesa no esborra. Entre tants d'amics com tens, pocs han d'esser ja que al dar-te l'estret abraç que ara t'envii amb tota l'ànima puguen dir amb tanta veritat: T'abraça ton *antic* i *apassionat* amic».

dos detonants, un estrictament personal i un altre literari, els quals, estretament units, dirigiren aquell adolescent de quinze anys cap a un camí que ja no abandonaria mai, cap al conreu de les lletres. La qüestió personal fou el seu enamorament —sembla que unidireccional i, en tot cas, totalment impossible, donada la barrera social que els separava— de Maria Pons, Mariquita, filla d'advocat i cosina de Josep Lluís Pons i Gallarza, amb qui es casà el 1851. Fou un enamorament que durà cinc anys, conegut i comentat en l'ambient familiar.²⁴ I fou, sobretot, una sotragada que el despertà i l'impulsà a escriure versos, sí, però també a aprendre, a saber. O com a mínim, així ho va interpretar sempre ell mateix. Molts anys més tard, el 1862, el pare de Marià li escrivia i li enviava memòries de Mariquita, amb el comentari «con el tiempo van sucediendo cosas que jamás se hubiera pensado que hubiesen llegado a suceder, lo digo respecto a las intenciones que ocuparon tu memoria en tu mocedad». A la seva contesta, Marià constata que: «Por otra parte, ya que no la felicidad, debo indudablemente a esa persona el pan que como. Sin la fuerte sacudida que recibí en mi mocedad, de tejas abajo, hubiese sido, con mi escasísimo talento dormido, una especie de Pep primo, y por mi desgracia menos resignado y menos devoto que él. ¡Cómo cambiamos con el tiempo! Quien me había de decir hace 18 o 20 años que tendría suficiente sangre fría para escribir inútilmente estas líneas».²⁵ I aquesta no és una afirmació esporàdica, sinó que la trobem repetida sovint al llarg de la correspondència i en les seves notes personals. Només una altra mostra: comentant l'educació que calia donar al seu germà Plàcid, insistia una altra vegada en la poca que va rebre ell i que «todo lo que se gastó en mi primera educación hubiese sido poco menos que infantil si no hubiese sacado algún partido de la peor desgracia que

24. Per exemple, Tomàs Aguiló li escrivia el 9 d'abril de 1844 comentant-li l'ideal de dona que havia creat a la seva poesia, una Maria ideal, i li deia «¿qué vale tu M.P. puesta en parangón con mi María sin apellido?»; encara el 1847 insistia: «Otra cosa te hubiera cedido también con mucho gusto el día de Ramos a las nueve y treinta y siete minutos de la tarde, y estoy seguro que lo habrías apreciado bastante: esta era mi puesto en el Casino Republicano donde M.P. cantaba como un canario uno de los versículos del Stabat de Rossini. Que bella situación para tomar el grado de bachiller en folletines». També li'n parlava a les cartes el seu cosí Josep Aguiló, etc.

25. Cartes de l'11 i 14 de febrer de 1862, *Fons Marià Aguiló*, 43.3.1

puede tener un muchacho inexperto, que fué contraer y fomentar una *pasión* que me llevó de la inercia a una especie de locura, pero que en medio de sus terribles consecuencias me reveló a mi mismo mis propias fuerzas, cosa que ningún maestro había hecho».²⁶

L'altre fet decisiu per al seu desvetllament intel·lectual fou l'impacte que li provocà, també el 1840, l'aparició de la revista *La Palma*. Marianito s'hi subscribí sense l'autorització del seu pare, sempre molt gasiu a l'hora de gastar en coses «supèrflues». *La Palma* era alhora l'impacte del Romanticisme, el descobriment de la història de Mallorca, l'enamorament de la poesia tradicional. Era també la influència de dues persones essencials en la seva primera formació literària, Josep M. Quadrado i Tomàs Aguiló i Forteza. Tot això, juntament amb la sotragada emocional ja comentada i la influència dels mestres i companys de l'Institut Balear, donà pas a la seva dedicació vocacional cap a les lletres. Quan el 1854 comentava al seu pare un ascens en la seva carrera de bibliotecari i tornava a insistir en les seves mancances d'educació, conclouïa: «El destino que me han dado, más que a los amigos de Madrid le debo al roce con Perico Peña en la infancia, le debo a haberme suscrito a pesar de V. al periódico *La Palma*, etc.».²⁷ Molt més tard, en celebrar-se el cinquantenari de la revista Marià commemorava a Estanislau de K. Aguiló, fill de Tomàs Aguiló, el que havia significat la revista per ell, incloent-hi, però, una bona part de manipulació de la realitat: «*La Palma* fou ma primera subscripció i lo primer llibre que m'engolosinà a llegir. Si hagués passat d'aficionat a la literatura, diria que som fill seu; li dec la llet de l'enconar, va esser la primera dida literària de la meua ànima. Quan començà m'hagueren de llegir sos primers números en mallorquí per poder-los entendre, i quan acabà, per una espècie de miracle de l'amor patri, m'havia tornat un entusiasta partidari de la llengua

26. Carta del 16 de maig de 1857, *Fons Marià Aguiló*, 42.3.2.

27. Carta del 9 de maig de 1854, *Fons Marià Aguiló*, 41.5.2. És curiós assenyalar que, en l'estudi ja esmentat sobre l'Institut Balear, Jaume Pomar i Fuster insistia també en la importància de la revista i en feia un paral·lelisme amb el que significà el centre d'ensenyament: «*La Palma* despertó el dormido genio de la literatura mallorquina, y mientras el Instituto Balear premiaba la *aplicación* de los escolares, *La Palma* ponía a Mallorca en contacto con la literatura europea y a su mágico conjuro surgía una escuela literaria balear de escritores *educados en la lectura* de los artículos y poesías de Quadrado, Aguiló y Montis». Op. cit., p. 183.

materna desheredada». Evidentment, quan als quinze anys se subscriuí a la revista, no li hagueren de traduir al català, perquè l'any següent ell mateix ja feia poemes en castellà. En tot cas, però, sembla innegable l'impacte que li causà aquesta revista, un dels principals redactors de la qual, Tomàs Aguiló, començà a agafar-lo sota la seva protecció. Així, els últims cursos que passà a l'Institut Balear foren ja els d'un Marianito que escrivia poemes, que «editava» una revista manuscrita amb Perico Peña —el qual l'empenyia cap a l'ús del català com a llengua literària— i que començava a recollir cançons tradicionals.

Mallorca romàntica, Mallorca tradicional. La tutela de Tomàs Aguiló i Forteza

Nací cuando la revolución literaria del romanticismo estaba en todo su auge [...]

Aquest despertar a la vida i a la literatura que el mateix Aguiló situava tan explícitament en la data de 1840 coincidia també amb un moment en què el Romanticisme anava penetrant en el món mallorquí. A partir de l'aparició de *La Palma* el 1840²⁸ i fins a la seva partida a Barcelona per començar la carrera de jurisprudència, moltes publicacions mallorquines s'anaven fent ressò d'un moviment literari que canviava el concepte de l'art i que venia alhora amb una marcada càrrega ideològica. Josep M. Quadrado, aleshores només de vint-i-un anys d'edat però ja amb un sòlid coneixement de la literatura europea del moment, publicà a *La Palma* uns articles fonamentals que havien d'impactar l'adolescent Aguiló: recordem sobretot «Victor Hugo y su escuela literaria», «De los bandos literarios» o «Schiller».²⁹ Ben poc després, altres revistes palmesanes com *Almacén de Frutos Literarios* (1841-1846), *El Laurel Literario* (1842), *Revista Balear* (1843), *El Estudiantón* (1843-1844), *La Estrella Balear*

28. Ja un any abans, el mateix trio responsable de *La Palma*, és a dir, Aguiló, Quadrado i Montis, havien començat a introduir produccions romàntiques al *Folleto del Diario Constitucional* de Palma, aleshores dirigit per Jaume Pujol.

29. Recollits a QUADRADO, Josep M. *Assaigs literaris*, a cura d'Antònia Tayadella. Barcelona: PAM, 1996.

(1844-1845), *La Fe* (1844), o *El Propagador Balear* (1846-1847), continuaren fent aparèixer articles —a vegades simplement reproduïts d'altres de la península— en què majoritàriament es defensava un romanticisme «ordenat», un bon representant del qual podia ser Walter Scott, com s'exposava a l'article de Manuel Milà «Escuela escéptica, Walter Scott», reproduït al primer número de l'*Almacén de Frutos Literarios*, del 16 de maig de 1841. També al primer número d'*El Laurel Literario*, un article signat G.³⁰ atacava el romanticisme representat per Dumas: «Estaba reservado a esta nueva escuela violar a un mismo tiempo, no sólo las convenciones teatrales, sino también romper todos los vínculos que ligan a los humanos en sociedad. Al hombre se le pinta entregado a sus pasiones, sin reconocer el freno del deber y del remordimiento [...] El espíritu de la nueva escuela tiene poco alcance: la esfera de sus asuntos es tan corta como desagradable, y se reduce al estercolero patibulario».³¹ Però en el segon número de la mateixa publicació, un altre article sense signar, alhora que plantejava la dicotomia entre clàssic i romàntic, també matisava aquest atac a la totalitat de l'escola romàntica en una crítica a la representació de *Lucrecia Borgia*: «No aborrecemos de muerte al romanticismo, a veces nos arrastra insensiblemente y nos encanta demasiado: pero apenas salidos del sopor que nos causa conocemos sus grandes defectos. En nuestro sentir ni las demasías románticas ni la rigidez enteramente clásica convienen ni pueden ya fortificarse en el teatro... No abogamos por la escuela de Victor Hugo, ni por la de Racine, Corneille ni Delavigne; entre estos dos extremos hay un término medio, justo y razonable al cual nos arrastran nuestras convicciones literarias».³² Per altra banda, les divisions entre autors «bons» i «dolents» no eren tan clares i ben sovint l'admiració envers Hugo, Dumas, Byron, Sand, etc. es deixava entreveure entre la crítica moral o ideològica. I així, fragments d'aquests autors, poemes quasi sempre, eren traduïts i publicats, amb, o sense, excuses del tipus que el fragment en qüestió no presentava cap perill moral.

30. Potser identificable amb l'escriptor Francesc Gradolí (1820-1844), segons MAS I VIVES, Joan. *Estudis teatrals*. Barcelona: PAM, 2013, p. 272.

31. G. «Literatura dramática. Shakespeare, Calderón y Dumas». *El Laurel Literario* 1, p. 1-3.

32. *El Laurel Literario*, 2 d'abril de 1842.

Però la nova literatura, romàntica en un sentit molt ampli, no era una qüestió només de crítics ni de poemes reproduïts en revistes de curta tirada, sinó un fenomen popular i d'ampli consum, que arribava a un públic cada vegada més extens a través de la novel·la, a través del teatre i a través de l'òpera. A les llibreries de Palma es podien trobar les col·leccions de novel·les que amb tant d'èxit publicaven les editorials de la península, sobretot les de Barcelona, els catàlegs de les quals es reproduïen en les revistes mallorquines esmentades. Així, per exemple, a *El Propagador Balear* (suplement del *Diario Constitucional*, òrgan del partit conservador) se succeïen els anuncis de col·leccions en què els autors francesos, i ben especialment Sue, arrasaven. Alguns exemples: el prospecte d'una de títol tan significatiu com «Flores del siglo. Colección de novelas» deia que «junto a los cuadros sociales de Dumas, no vacilaremos en colocar las ricas teorías de Sue; al lado de las profundas máximas de Staël, pondremos las desgarradoras ideas de Sand; en unión con el festivo Koc, irá el romancero Hugo; hallaremos al poético Kar junto al cómico Scribe, al satírico Janin junto al descriptivo Balzac»; arribava també a Palma una «Biblioteca general barcelonesa. Colección escogida y económica de las mejores obras tanto nacionales como extranjeras»; fins i tot una «Biblioteca Universal» dedicada, en principi, als llibres d'història i no a la novel·la, feia constar que, donat l'interès del públic per E. Sue, publicarien *Los siete pecados capitales* a mesura que apareguessin a *El Constitucional* de París. Al mateix temps, una altra col·lecció econòmica de novel·la titulada «La semana pintoresca» anunciava l'aparició de *La dama de Monsoreau* «lindísima e interesante producción de Alejandro Dumas», obres de Scribe i, altra volta, *Los siete pecados capitales* «del célebre Sue». A la llibreria Humbert de Palma es posaven a la venda el «Museo de las Hermosas», amb les novel·les que traduïa el jove Víctor Balaguer, entre aquestes una de Victor Hugo, «este genio creador, cuyas mágicas pinceladas dan peculiar colorido a sus sublimes composiciones»; i, ben especialment, la col·lecció completa de les obres de l'anatemitzat Sue traduït per Ayguals d'Izco. De fet, la presència i l'èxit de públic dels autors francesos, romàntics i fulletonescos, era tan forta que el 1842 apareixia a *El Laurel Literario* un anunci de Jaume Cabanelles informant que inaugurava un curs de llengua francesa i per demostrar la necessitat de conèixer aquest

idioma dedicava una columna i mitja a parlar dels autors francesos de moda.³³

El teatre era l'altra font d'introducció i coneixement de la moda romàntica entre el gran públic. Malgrat totes les crítiques negatives, basades en consideracions morals, que poguessin anar apareixent a la premsa³⁴ —o, potser, gràcies també a aquestes crítiques—, la presència d'autors romàntics, també majoritàriament francesos, era constant en els teatres mallorquins. I moltes de les seves obres eren les que es repetien més en unes cartelleres obligades a canviar contínuament de programació si es volia atreure el públic: al costat de Zorrilla i el seu *Don Juan Tenorio*, el gran trimfador, i algunes comèdies de Ventura de la Vega, tenim, per exemple, que *Catalina Howard*, de Dumas, es representà a Palma 23 vegades entre 1842 i 1852; *El Castillo de San Alberto*, de Victor Hugo, 17 entre aquests mateixos anys; l'*Hernani*, també d'Hugo, 10 entre el 1841 i 1852; *El hombre más feo de Francia*, de Delavigne, 10 entre 1842 i 1850, etc.³⁵ I hi havia també les col·leccions d'obres teatrals publicades a la península que es venien a Palma («Galeria Dramàtica», «Biblioteca Dramàtica», «El Teatro», etc.) i, encara, els títols de les edicions que sortien directament de les impremtes mallorquines, entre els quals «el predomini del drama romàntic i del melodrama, sovint representats per traduccions del francès, és gairebé absolut».³⁶ Juntament amb el teatre, l'òpera anava guanyant popularitat entre tots els sectors socials de Palma, especialment la italiana, i les representacions anaven acompanyades de l'edició dels *libretti*, els quals eren ben sovint grans èxits editorials. Si tenim en compte que aquests moltes vegades es basaven en obres

33. Cabanelles va publicar a Palma dues revistes literàries en llengua francesa, *L'exotique album de science et littérature* (1842-1843) i *Le franc-observateur. Album de science et de beaux-arts* (1849). És autor també de *Le cicerone français à Palma de Majorque* (1845), d'uns *Estudios teatrales. Apuntes sobre el actor* (1861) en què recollia els articles publicats al *Diario de Palma* a partir de 1852.

34. Per a tot el que fa referència al teatre, vegeu MAS I VIVES, Joan. *El teatre a Mallorca a l'època romàntica*. Barcelona: Curial/Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1986 i del mateix autor *Estudis teatrals*. Barcelona: PAM, 2013. Entre les obres que obtingueren unes qualificacions més dures per part de la crítica hi havia, segons Mas: *La huérfana de Bruselas*, de Víctor Ducange; *Josepo el Veronés*, de Victor Hugo; *Lucrecia Borgia* d'Hugo i *Catalina Howard* d'A. Dumas.

35. MAS I VIVES, Joan. *El teatre a Mallorca a l'època romàntica*, p. 142.

36. *Ibidem*, p. 175.

literàries romàntiques, podem subscriure les paraules de Joan Mas: «el triomf de la música romàntica [...] és un element essencial per entendre el triomf i la consolidació del Romanticisme literari, a Mallorca i a fora Mallorca».

Aquesta ampliació mai vista de consum literari, en qualsevol de les seves manifestacions, era vista amb prevenció pels intel·lectuals més conservadors. Recordem, a tall d'exemple, la coneguda disertació de Rubió i Ors «Memoria crítica-literaria sobre el Judío Errante» de 1845, reproduïda després a *La Fe*. També a *La Fe* aparegué l'article de Quadrado «Fe literaria», on carregava contra «esta literatura de consumo que abastece los folletines y los teatros, que anda siempre pegada a las esquinas, que se ha constituido en oficio permanente [...] el genio [...] ha bajado a su capital, cuyos réditos no tardarán en ser calculados tan matemáticamente como los de un banco»; a «Literatura del justo medio» —que apuntava ja cap a la literatura realista francesa— també hi atacava aquest fenomen de la popularització i, en definitiva, de la comercialització de la literatura: «A pesar de no haber diario apenas que de segundo apellido no se intitule literario y no publique folletines y artículos de teatro, en nuestro concepto están convictos los periódicos de haber muerto la literatura y los libros, así como estos mataron antes los edificios y la arquitectura, segun el buen Victor Hugo. Han muerto los libros por medio de la concurrencia mercantil [...] (porque la vulgarización y el descrédito son la muerte para esta delicada virgen) a fuerza de manosearla, y de arrastrarla por las calles y de convertirla en artículo de consumo [...]». I si aquesta «delicada verge» convertida en article de consum era, a més, moralment o ideològicament contrària al pensament conservador, els «perills» que comportava eren ja enormes. La família de Marià Aguiló, sense anar més lluny, en tenia la prova: Guillem Fuster i Miró, germà de la mare de Marià, confiter de professió, es casà amb una dona pobra i no xueta, viatjava per gust a París, i després d'una trifulga amb un amiterger —amb ganivets i sang inclosos—, el 1847 hagué de fugir a Argèlia i s'acabà establint a Marsella. Davant d'aquests fets, la reacció del pare de Marià fou la següent: «Escarmentemos en cabeza ajena, es muy posible que el proceder del tío Guillermo todo proceda de la lectura de los malos libros, que por Dios te mando que no los leas». A la qual cosa, però, el fill replicava: «V. echa la culpa a

los libros, yo a su falta de lectura; a su educación, tan improvisada como su capital». Val a dir que un dels autors predilectes de l'oncle era precisament Dumas i n'era tan apassionat que posà Alejandrito al seu primer fill; un altre era lord Byron, aquest, segons Marià, més perillós; i, amb aquesta excusa, en tenir-ne ocasió li'n pispà una edició: «respecto del libro francés *Byron* quiero retenerlo como un recuerdo y lo hago con el doble fin de que no vuelva a sus manos un libro que le ha dañado más el corazón de lo que él cree».

L'adolescent Marià Aguiló, en plena ebullició personal, vivia entremig d'aquesta altra ebullició literària i es deixava portar per ella: s'abocava a la lectura i al teatre i s'abocava a l'escriptura, sempre al costat del seu amic Penya, dos anys més gran, precoç en tot i veritable home-orquestra (professor de matemàtiques i de música, a més d'escriptor vocacional, «Peña es un cajón de sastre», que deia Marià). No deu ser pas casualitat que sigui el mateix any 1840, de tanta significació per al nostre autor, que comenci una relació dels llibres llegits³⁷ i d'obres teatrals vistes, en la qual la preponderància d'autors romàntics, francesos especialment, és abassegadora.³⁸ Amb un Déu especial, Victor Hugo: «La lectura de Victor, que había sido mi primer alimento, me había hecho concebir una idea extraordinaria de él y le veía como el sol de los poetas». Del 1841 són també els primers fragments dels seus poemes conservats, en castellà, i del 1842 ja en tenim un de complet en català, llengua predominant des d'aleshores; també d'abans de la partida a Barcelona són les provatures de novel·la històrica, sempre a partir d'una recreada història de Mallorca, com la iniciada *Nuño y Esclaramunda*. Lectures romàntiques i creació literària ens porten necessàriament a parlar d'un tutor intel·lectual que el marcarà de forma decisiva, per molt que uns anys més tard Marià s'hi rebel·li i es produeixi entre els dos un trencament quasi total: Tomàs Aguiló i Forteza, el gran romàntic mallorquí.

Tanmateix, abans d'entrar en aquest punt cal fer referència a l'altre aspecte cultural de l'illa que envoltava el jove Marià, la Mallorca

37. *Lista de los libros que he leído y que leeré desde el año 1840*, Fons Marià Aguiló, 34.I.I.

38. Una primera aproximació al tema a TOMÀS, Margalida. «Un aspecte de la formació literària de Marià Aguiló: la influència del romanticisme francès». A: *Traversée. Hommage à Montserrat Prudon*. París: Éditions Calliopées, 2009, p. 35-46.

tradicional i el seu ampli ventall de manifestacions literàries, cançons curtes i llargues, refranys i, sobretot, rondalles. Una Mallorca tradicional ben viva als pobles i al camp, que Marià tocava en les seves anades a la possessió familiar de Son Pisà, a prop a Palma, o a Bunyola amb els Aguiló perruques, o a Puigpunyent, a S'Hort des Vall, amb Tomàs Aguiló. Però ben viva també a Palma i al propi domicili particular, on entrava de mà de les criades («Quiero aliviar a mi memoria del peso de las consejas y cuentos de la infancia — que las payesas habían depositado en tanta abundancia; lo que me sucedía al despedir las criadas, esperanza de las que entraban— y no podría olvidarlas si no las depositaba en paraje seguro») o de la mateixa dida seva, Tonina Canyelles, figura a la qual molt més tard Aguiló someté a tot un procés de mitificació.³⁹

També en aquest punt degué tenir una importància cabdal *La Palma*, amb l'article de Quadrado «Poetas mallorquines», que reproduïa una bellíssima glosa i el romanç «Don Joan i Don Ramon»: aquella literatura sentida en l'àmbit casolà que tant agradava al nin Marianito era mereixedora d'entrar en el món de les lletres, es posava a l'altura de les obres literàries.⁴⁰

Molt poc més tard, Marià començava a recollir aquest tipus de literatura. En una anotació seva que ja ha estat reproduïda diverses vegades però que convé recordar, Aguiló escrivia:

39. Antonina Canyelles i Mas mantingué fins a la seva mort, el 1893, contacte amb Marià. El 1852 havia entrat com a tutora d'al·lotes (els ensenyava mitja i les acompanyava de passeig) de la Casa de la Misericòrdia de Palma. Es conserven quatre cartes seves a Marià amb notícies familiars (escrites en castellà) i a través de Tomàs Forteza contribuï a augmentar el cabal cançonic d'Aguiló (carta del 29 d'octubre de 1871).

40. En una nota, escrivia anys més tard Aguiló: «A este romance se debe mi colección. Con él me adormecieron y a todos mis hermanos. Lo sé desde la primera infancia. Escándalo pedantesco al verlo publicado cuando iba a retórica y adoración íntima en mi corazón. Publicarlo como Tomás Aguiló lo dió a Quadrado y tradujo Piferrer». MASSOT I MUNTANER, Josep. *Inventari de l'Arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya*, Fascicle I. Barcelona: PAM, 1993, p. 249. Tampoc no és casualitat que, quan el 1892 Aguiló aconseguí treure a la llum el primer volum del *Romancer popular de la terra catalana*, aquest romanç figuràs en primer lloc i que en la llarga nota que l'introdueix, apareguin en primer lloc Quadrado i el seu article de *La Palma*.

Supòs que els moralistes i els frenòlegs deuen tenir estudiades les passions dels col·lectors. Si l'afició a la llengua catalana no fos tan antiga i dominant haguera fet col·leccions Déu sap de què, puix que a set anys vaig fer la de fulles d'arbres i plantes amb una fruïció gran i la d'estampetes de sants per tenir-ne un per cada dia en ma capella. Fixant-me en les catalanes i abans de sortir per 1ª vegada de Palma tenia principiades:

La de gloses o corrandes
 La de rondalles
 La de cançons
 La de llibrets escrits en català
 La de goigs i fulles en dita llengua
 La de quesvulla que parlàs de Mallorca
 La reduïda, però triada, d'adagis mallorquins.

Que això no era un record embellit o manipulat —cosa que féu molt cap a la dècada dels vuitanta— ho confirma el fet que el desembre de 1843, quan ja s'havien publicat els seus primers poemes a la premsa mallorquina, Marià rebé una circular impresa i en vers de l'advocat Jaume Antoni Prohens, en què demanava tot tipus de composicions mallorquines, de caràcter popular o bé culte; afegit de pròpia mà, Prohens li demanava també informació dels poetes per fer-ne una biografia.⁴¹ La fama de «literato» d'aquell jove de disset o divuit anys començava a néixer: «Antes de partir de Palma para estudiar leyes había publicado algunas poesías, mi padre me miraba con cierta deferencia y en las cuestiones literarias que se promovían yo defendía mi opinión con arrogancia y desfachatez y con cierto aire de quien se desdeña de disputar con gente profana (cosa tan propia entre estudiantes de filosofía)». Des de Barcelona, i abans de posar-se a la recol·lecció de poesia tradicional ja com a projecte intel·lectual seriós, cosa que podem documentar entrat el 1849, Marià continuava augmentant la seva col·lecció, en part gràcies als amics:

41. Aguiló reproduí també aquesta circular en la nota que acompanyava el romanç de «Don Joan i Don Ramon». Que Prohens tenia en compte el jove Marià sembla ben comprovat. El gener de 1845, el pare de Marià li remetia memòries «del abogado Prohens, que tantas veces me ha encargado que te lo escribiese»; un poc més tard, l'abril de 1847, Prohens es posà de nou en contacte amb Aguiló, quan aquest ja treballava a la biblioteca de Sant Joan, per oferir-li manuscrits llatins del segle XV (*Fons Marià Aguiló*, 51.5.4.).

Sebastià Ferrà n'hi feia arribar el setembre de 1845,⁴² i el 1847 Aguiló encarregava a Bartomeu Muntaner que l'informés «de las canciones populares a que puedas seguir la pista, que ya sé que para ello tienes buen olfato, y en fin, de alguna producción que te salga entre manos de las que honran nuestro parnaso mallorquín».

No sabem amb certesa el moment exacte que Tomàs Aguiló — tretze anys més gran que Marià — decidí dirigir la carrera literària d'aquest. Els unia un lligam de parentesc (l'avi de Tomàs era germà del besavi de Marià per part paterna) i les relacions entre les dues famílies eren fluïdes; tanmateix, els Aguiló de Montision — com els anomenaven a casa de Marià — gaudien d'una posició econòmica més favorable i d'un millor ambient cultural, com posa de manifest l'activitat literària del pare de Tomàs, Tomàs Aguiló i Cortès, i l'elevat nivell cultural que aconseguí Tomàs de manera totalment casolana, amb un domini, per exemple, de l'anglès i el francès que li permetia llegir les novetats literàries en versió original. És ben possible que Tomàs sabés ben aviat que aquell parent adolescent es delia per la literatura i que conegués les seves provatures literàries, que devien ser comentades, com ho eren tots els aspectes de la vida quotidiana, en l'estret i ofegador cercle social dels anomenats «xuetes d'orella alta». Potser fora útil per entendre com devia ser aquest món en què es movien els dos parents — i per veure també l'estranyesa que hi causava la seva vocació literària, així com la incultura i beateria que hi regnava —, reproduir un fragment de carta de Marià al pare, on descriu humorísticament un fingit somni amb un diàleg entre els per-ruques després d'una estada de Tomàs a Barcelona el juny de 1844:

Ha venido Tomás (yo no sé por qué se fue), pero ¿y Marianito? Estoy con el pelo erizado, dicen que por un capricho [no ha tornat encara a Mallorca] Jesús, esto es Estrella, y muy Estrella!⁴³ ¡Después de tantos sacrificios! [No, ha quedat a Barcelona perquè ha trobat una col·locació Ah sí? Fins ara? I quants diners? Diuen que tres

42. El 10 de setembre Sebastià Ferrà li escrivia des de Palma: «Creo encontrar algo de versos mallorquines, no sé lo que pueda ser pues no le he visto, sin embargo no olvidaré tu encargo y podrás disponer de ello sea lo que fuese». *Fons Aguiló* 47.6.2.

43. *Estrella* era un mal nom de la família Fuster, la de la mare de Marià, no dels Aguiló. Vegeu: PLANAS FERRER, Rosa. *Els mahoms dels xuetes de Mallorca*. Palma: Leonard Muntaner Editor, 2003, p. 278-279.

sous... però si allà no compten en sous... doncs 3 o 4 rals de velló, que és el mateix... i què fa...] ¿dícen que hace historias? ¡Hola! ¿Hosterías? Será un mozo de imprenta. Que tantos juicios, yo sé personalmente de Tomás que está arreglando la historia de los Alpes de España. ¿Y quienes son esos caballeros? Yo no sé, pero Tomás me lo ha dicho. ¡Ca! ¿Si traduce del francés? ¡Sí, sí, del francés! ¡Oh, si fuese del latín! Pues a mi me han dicho que traducía una doctrinita para los expósitos del padre Amengual, en versos mallorquines, de las obras de un tal Voltero. Será muy devota. Marianito, aunque sea casquivano —y algo tronera— y un poco atolondrado, y no es del todo devoto como nosotros, ni muy humilde, —muy aficionado a las ideas del día— y cree algo con las blasfemias del S. Cubí, y simpatiza mucho con las ideas del Poeta sobre eso de... ya me entienden⁴⁴ —y hasta se iría de este barrio— ¡Oh, nosotros que no podíamos sufrir un Poeta y ahora casi son dos! Pero por lo demás tiene muy buenos sentimientos: ¡le he visto comulgar con una devoción! Y sus poesías (yo no lo entiendo) pero bien dicen que están muy bien y son muy devotas. Sí, sí, es un joven de mucho talento, cuando se fue ya tenía una novela de cuando el duque Tiber se casó con la Cierra-Morena. Y habrá escrito mucho allá en Barcelona [...].⁴⁵

Quan Pau Piferrer anà a Mallorca el 1841 per a la preparació dels *Recuerdos y bellezas de España*, Marià el veié, diu ell, a casa de Tomàs («le oí tocar la guitarra en casa de Tomàs, le vi en el portal del Mirador y a Parcerias copiando»),⁴⁶ cosa que indica que Tomàs i Marià es relacionaven més enllà de la família. El febrer de 1842 es publicava a l'*Almacén de Frutos Literarios* el primer poema de Marià, «Aspiración», segons ell sense previ avís,⁴⁷ al costat d'un altre de Penya, «Olvido». Tomàs Aguiló començava així el seu paper de divulgador de la nova lleva de poetes sorgida de l'Institut Balear i que ben aviat marxarien a Barcelona per entrar a la universitat,

44. Evidentment, els punts suspensius evitaven el tema tabú; i el fingit diàleg ens il·lustra també que el projecte regenerador de Tomàs era conegut, i no compartit, per la resta del clan.

45. Val a dir que el pare de Marià s'empipà amb la carta i li prohibí explícitament tornar a fer befa dels Perruques.

46. *Fons Marià Aguiló*, 33.3.1.

47. «Escamnat al veure publicada a traïció la 1ª poesia que havia escrit en castellà m'amaguí en la llengua mallorquina com els bandejats per les coves», deia en una nota destinada a les *Cartes sobre el renaixement*, encara que són afirmacions que hem de prendre amb certa reserva.

cosa que portà a terme, entre altres, des de les pàgines de la *Revista Balear* (hi publicaren Marià Aguiló i Pere d'A. Peña) i sobretot de *La Estrella Balear*.⁴⁸ Ara bé, Marià era per a ell un cas especial. Per una banda, va creure molt aviat en les seves possibilitats com a poeta i, sobretot, *volia* que fos un poeta important i *volia* que guanyés un prestigi social: «A mi juicio, te conviene más ser buen escritor que buen abogado», li diu el 1845. Perquè el seu pla d'acció contra la marginació social que sofria la seva classe passava per aconseguir que un grup escollit de xuetes brillés en la societat mallorquina i aconseguís un prestigi que no fos merament econòmic, al costat, potser, de fer matrimonis no endogàmics.⁴⁹ Hi era ell mateix, en primer lloc, que havia de destacar com a intel·lectual, o el seu germà Guillem, que ho havia de fer com a metge. Marià era una peça més —una peça molt important i estimada— en el pla.

Aquest projecte és una constant en la correspondència, que ens mostra nítidament com els somnis es van convertint en cendra («un suelo todo de cenizas, y aún más, de cenizas frías»), perquè Tomàs mateix, malgrat la seguretat en la seva pròpia vàlua intel·lectual, veu fracassar els successius intents d'ocupar plaça de catedràtic de l'institut⁵⁰ o una vacant a l'arxiu, veu fracassar també les seves relacions

48. Hi aparegueren poemes de Jeroni Rosselló (només un, «El sepulcro de Elvira»), Miquel V. Amer (quatre poemes, tots en castellà), un de Francesc Gradolí, que havia mort l'any anterior («Adiós»), Pere d'A. Peña (dos poemes en català i un en castellà), Victòria Peña (amb tres composicions; després de la primera, escrivia Tomàs a Marià: «El domingo último me sorprendieron unos versos a la luna de Victoria Peña. Pudieran estar en puesto mejor que la Estrella Balear. No los aguardaba tales de esta jovencita.» Carta de l'11 de juny de 1845). De Marià Aguiló s'hi publicaren «Romance» i «No ploreu». Per als poemes d'Aguiló apareguts a la premsa mallorquina, vegeu AGUILÓ, Marià. *Poemes inicials*, a cura de Joan Mas i Vives. Barcelona: PAM, 1990.

49. Segons Joan Mas i Vives; no n'he sabut trobar cap testimoni documental, però sí que és cert que Tomàs féu diverses temptatives de matrimoni amb dones no xuetes. Precisament el peculiar festeig amb una d'elles, la barcelonina Pepita Falguera, ocupà els primers anys d'estada de Marià a Barcelona: és un tema omnipresent en la correspondència entre ells dos, perquè Marià hagué de fer de «representant» de Tomàs. Finalment, el 1855, Tomàs acabà casant-se amb una germana de Marià.

50. La voluntat de Tomàs Aguiló era ocupar un lloc destacat a Mallorca, no a qualsevol altra part. Per això, en acceptar la càtedra interina a l'institut de Tarragona a finals de 1847 (i de la qual cessà l'octubre de 1850) ho féu amb la idea

sentimentals, sense que tampoc se li reconegui la glòria literària: «Fui literato para gemir mi desgracia y la gemí; fui literato para alagar mi vanidad y la alagué; fui literato para lograr una posición social y no puedo alcanzarla. ¿A qué trabajar en vano? Otro fruto podría sacar de la literatura y es el que tu sabes, si no lo alcanzo quiero volverme peluca mondo y lirondo, matar mi imaginación, encadenar mi idealismo, desvanecer mi generosidad, entorpecer mi inteligencia, agarrotar mi corazón, aplebeyar mis costumbres, degradarme por fin y buscar una tranquilidad material en los brazos de Mariquita Aguiló por virtuosa, o de Francisquita Rey por rica, o de una Cortés o Bonnín o lo que sea, con tal que sepa guisarme la comida y remendarme la ropa. Búrlate de mi o tenme lástima, lo que quieras como no me imites» (24 de setembre de 1845). Però encara que ell està decidit a sacrificar-se per la causa («Si algún día tú y mi hermano y otros os veis en mejor posición por causa mía y os acordais de mi con un pensamiento de gratitud, pensad también que mis esfuerzos en favor de una causa común me habrán costado grandes y singulares amarguras»; 20 de novembre 1845), el projecte s'ensorra també perquè els altres soldats, després dels seus estudis fora de Mallorca, fugen de l'illa: el Guillem metge, després d'un frustrat intent d'instal·lar-se a Palma, i Marià sense ni intentar-ho. Guillem Forteza, un poc després, sumit en els seus propis problemes, tampoc servirà per a la missió: «Dices que temas nuestra isla como a la tumba. Ah! Para tí es la tumba, para mi hermano la cárcel, para Guillermito una jaula, para José un mercado que le aturulla, para mí un yermo que me enerva y oprime, y sin embargo Mallorca es el campo donde los cinco debíamos sembrar una semilla cuyo precioso fruto recogerían las futuras generaciones. Mallorca debía ser el teatro de nuestra gloria o de nuestro martirio. ¿No ha de haber entusiasmo para el sacrificio? Leonidas encontró trescientos espartanos prontos a morir, ¿y yo no

---

que li servís de trampolí per a poder passar a l'illa i, també perquè el substituís, si arribava el cas, el mateix Marià. Val a dir que en saber que Tomàs anava a Tarragona, el pare de Marià veia les coses de manera molt diferent: «Los Aguilones ahora van subiendo, en poco tiempo ya tenemos dos frailes [Marià i Josep Aguiló i Forteza, que professaren a Roma], uno catedrático, otro médico de regimiento y tú, que si Dios quiere, después de los encargos vendrán en propiedad; hablando sinceramente, si lo hubiesen profetizado a nuestros padres y abuelos no lo hubieran creído.» Carta del 30 de desembre de 1847.

he de hallar tres mallorquines dispuestos a sufrir?», escriu a Marià el 23 de juny de 1847. I, en carta del 7 de juliol: «La otra noche fuimos a pasear por la muralla Pepe [segurament Josep Aguiló i Forteza] y yo, y hablamos largamente sobre mi tema favorito; ique paso tan gigantesco se podría haber dado! Pero los obstáculos adredan demasiado a quien no se siente en ánimo de luchar con ellos, todos creen que las palabras *difícil* e *imposible* son sinónimos tratándose de este asunto, ninguno quiere acordarse del ratón que royendo nudo a nudo la red pudo libertar al león aprisionado. La hormiga *termens* sacando granos de arena mina y hace derrumbar un edificio.» Les citacions podrien allargar-se molt i no és aquest el tema a tractar. Però, com ja he dit a l'inici del treball, en el cas del mestratge d'un Aguiló sobre l'altre Aguiló es fa molt difícil separar un tema d'un altre. Perquè l'aspecte més estrictament personal hi comptava també molt. I, en aquest sentit, la solitud de Tomàs Poeta, com se l'esmenta sovint en la correspondència, devia ser molt i molt grossa, i no només dins la societat mallorquina dels «anglesos», sinó sobretot entre els mateixos «irlandesos» —si fem servir unes de les expressions habituals a l'hora de parlar de la divisió de classes a Mallorca—, tal com posa de manifest el fragment reproduït un poc més amunt. Marià, a més de contribuir al seu pla, era el confident i amb qui podia compartir tots els aspectes de la seva vida, i per això les crides a la seva companyia són constants: «Deseo que venga pronto el dia en que salgamos juntos a pasear o metidos en mi cuarto-estuche hablemos de tí y de Barcelona y me des cuenta de tu vida estudiantil y literaria» (9 d'abril de 1844); «¡Cuanto anhelo tu vuelta! ven querido y hablaremos y escribiremos y nos pasearemos y no me moriré de fastidio» (4 de maig de 1844); «¡Si hubiésemos podido pasar juntos el verano! Si entre riscos y sombríos olivares de Puigpunyent hubiésemos competido en levantar castillos en el aire aunque estuviéramos ciertos de que todas aquellas ilusiones habían de desvanecerse como un sueño!» (19 d'agost de 1845); «¡Cuanto siento que tu capricho o tus alhagueñas esperanzas te obliguen a permanecer en Barcelona! En mi aislamiento, ique bien me hubiera hecho frecuentes ratos de conversación! Porque no solamente la necesito cuando sucumbo a mi tristeza, sino cuando me dejo llevar de nuevas y casi siempre efímeras ilusiones. Esta perpetua oscilación entre esperanza y desaliento...» (28 de juliol de 1847).

Potser amb aquestes citacions ja n'hi ha prou per veure com era el lligam que els unia, i com hagué de viure Tomàs el distanciament que ja a partir de 1846 s'anà ampliant, per prendre un camí sense retorn el 1848. I el distanciament abraçava tots els aspectes de la seva relació —i per això és tan difícil de desllindar allò que fa referència només a la influència cultural—, dels més íntims i personals, als poètics, als lingüístics —la progressiva «catalanització» dels poemes «mallorquins» de Marià— i als de la lluita contra la segregació.

La participació de Tomàs en el desenvolupament intel·lectual de Marià es manifestà en primer lloc, ja ho hem dit, en la tutela i control de la seva producció poètica. Però és també gràcies a ell que Marià seguí una carrera universitària. Amb la manera de pensar del pare d'aquest, amb la situació econòmica familiar i amb la caterva de fills, molt difícilment hagués promogut per iniciativa pròpia que el seu primogènit passés a Barcelona amb les despeses que això provocava. Tomàs els convencé que era possible trobar-hi feina, i que una colla d'amics l'ajudarien. I, realment, se'n preocupà des d'inicis de 1843, sobretot a través de Joaquim Rubió. Convé recordar que l'amistat amb aquest s'havia iniciat el 1841, amb motiu de l'estada a Barcelona de Tomàs per a participar al certamen literari de l'Acadèmia de Bones Lletres, i que només tornat a Mallorca, Tomàs escriví la seva primera poesia fantàstica en mallorquí, «Per una coma deserta» i el 12 de desembre publicà a l'*Almacén de Frutos Literarios* la crítica del volum del *Gaiter del Llobregat*. És ben possible, doncs, que fos llavors quan va donar a conèixer aquesta obra a Marià: aquest l'apunta com a llegida a la seva llibreta-índex de lectures, encara que, desgraciadament, no en fa constar la data. En tot cas, a partir del març de 1843 a la correspondència entre Tomàs Aguiló i Rubió⁵¹ el nom de Marianito és ben freqüent. Quan Rubió féu una estada llarga a Mallorca,⁵² Tomàs el presentà a la família de Marià, que hi diposità la confiança, i el desembre li envià un poema del seu pupil («Dile que he leído con mucho placer su poesía, por la cual se deja adivinar muy bien lo que puede ser algún día; y que miro su colocación como

51. AGUILÓ I FORTEZA, Tomàs; RUBIÓ I ORS, Joaquim. *Correspondència. Volum I (1841-1844)*. Palma: Estudi General Lul·lià, 1999.

52. MAS I VIVES, Joan. «Joaquim Rubió i Ors, dues estades a Mallorca i un epistolari sentimental». *Lluc*, núm. 478 (gener-febrer 1989), p. 17-22.

cosa propia»). De fet, si bé és cert que Rubió se'n preocupà, també ho és que no acabà de trobar res satisfactori i tot el primer any a Barcelona Marià hagué de dependre econòmicament de la família, cosa que féu perillar la continuïtat dels seus estudis. Sí, però, que fou el que l'anà a rebre al port i l'acollí com un germà gran, per més que l'amistat entre els dos no arribà a ser mai massa íntima. És aquest un punt important, perquè en analitzar les influències que rebé Marià Aguiló, es fa de mal incloure-hi la de Rubió per molt que, d'entrada, hi hauria d'aparèixer i per a un aspecte tan important com és el de la tria de la llengua poètica. S'ha esmentat ja tantes vegades el fragment de la carta de Tomàs a Rubió el dia de la partida de Marià, que fa certa reserva tornar-ho a fer. Però la seva importància segurament ho justifica:

Por fin tienes a Marianito, que puede exclamar: in manus tuas sortes meae. Ahí tienes a mi amigo y amigo tuyo, a mi discípulo y discípulo tuyo, a Diós debe las disposiciones que tiene para la poesía y literatura pero sólo debe a los hombres lo que a tí y a mí nos debe; yo he sido su director, tú has sido su antorcha; yo desperté su ambición, tu has excitado su fantasía; él ha seguido mis impulsos pero ha copiado tus modelos. Sin los versos de la Palma él no hubiera sido poeta, sin el Gayter de Llobregat no fuera poeta mallorquín ni poseería el tono y el estilo que posee. Marianito es pues nuestra obra, es nuestro hijo, por tal debemos adoptarle y como a tal allanarle la carrera literaria. Su gloria, si un día la adquiere, será gloria nuestra, y baldón fuera nuestro abandonarle como a un expósito.

El fragment sembla indicar que el model poètic de Marià fou la poesia del *Gayter* i, sobretot, que Marià fou «poeta mallorquín» gràcies al seu exemple. De fet, ho diu. I, tanmateix, no he sabut trobar cap nota ni cap indicació de Marià Aguiló que subscriguí aquesta idea, ni tan sols dels primers anys;⁵³ ni tampoc es torna a esmentar més la poesia de Rubió, ni els seus models, en les llargues disquisicions literàries que omplen la correspondència dels dos parents en aquests

53. Que molt més tard Marià Aguiló silenciés aquesta pretesa influència no era estrany, molt dolgut i gelós com estava del protagonisme que Rubió —ben agombolat, després, pel seu fill Antoni Rubió i Lluch— es donava com a capdavanter del moviment de renaixença.

primers anys d'estada a Barcelona de Marià, mentre que, per exemple, la presència de Piferrer hi és constant.

L'altre contacte que tingué Marià a través de Tomàs fou, evidentment, el de Josep M. Quadrado, amb qui devia compartir ja xerrades literàries a Mallorca: «El noviembre del año 1843 o diciembre (me parece) fuí a visitar a Quadrado con Tomás. El reloj antiguo abultado, colgando en la pared sobre de un trozo de paño negro circular, con que brevedad rodaba toda la circunferencia la aguja. Salimos cerca de las 10 de la noche y habíamos entrado antes de ponerse el sol», escribia el 31 d'agost de 1846. La importància de Quadrado sobre el jove Marià està fora de dubte, encara que la influència directa, personal, és una mica més tardana, precisament de quan comença a minvar la de Tomàs. Ho veurem ara mateix. Però el que sí que cal remarcar és que en els anys mallorquins de Marià Aguiló, els anys d'adolescència, l'impacte de Quadrado ja es féu present a través dels seus articles i estudis, una part de les idees dels quals, però, segurament eren més assumides per Marià a través de les pràctiques poètiques de Tomàs. Així, per exemple, els articles teoricomilitants sobre literatura romàntica de Quadrado, sens dubte ben importants i que el devien enlluernar, plantejaven una línia de coneixement que també li arribava directament a través de Tomàs, que, no ho oblidem, a *La Palma* ja traduïu Byron i Lamartine; o els estudis de Quadrado sobre història de Mallorca, perquè en aquests primeríssims anys quaranta la visió d'aquesta història li arribava també a través de la versió poetitzada que en feia Tomàs («El arco de la Almudaina», «La conquista de Palma», per posar-ne dos exemples), que li servia de model literari per a una bona part de les seves provatures literàries, en vers o prosa, dels primers anys («La ciutat de Mallorca» o les inèdites «En Jacme emprèn la conquesta» o «Jaume III de Mallorca»). Quadrado, però, sí sembla segur que fou el que li descobrí la literatura catalana medieval, i molt especialment Ausiàs March,⁵⁴ convertit en personatge literari a la narració apare-

54. El cas de Ramon Llull sembla diferent, ja que un determinat lul·lisme, identificat amb mallorquinisme, devia ser viu entre gent mínimament culta de Mallorca. En tot cas, hi ha moltes afirmacions de Marià que confirmarien que el 1839 aconseguí el seu primer llibre en «llengua materna», l'edició de Palma de 1736 del *Llibre de doctrina pueril, compost en llengua llemosina per... el B. Ramon Llull...; traduït a llengua mallorquina per un devot deixeble seu à utilitat de los miñons*

guda a *La Palma*, «El príncipe de Viana» —que incloïa cinc estrofes del poema «Colguen les gents...»— i en objecte d'estudi a «Ausias March», aparegut també el 1841 a la *Revista de Madrid* i reproduït el mateix any a *Almacén de Frutos Literarios* de Palma, d'on el devia conèixer Marià. També fou Quadrado el que dignificà als seus ulls la literatura de tradició popular: ja hem esmentat el tan conegut article «Poetas mallorquines», però hem de recordar també que a l'estudi «De las Comunidades en Mallorca» s'inclouen llargs fragments d'una codolada sobre aquests fets. I, finalment, abans de marxar a Barcelona, Marià posseïa ja els sis volums del *Fruto de la prensa periódica* recopilat per Quadrado.

Un altre aspecte important de la influència de Tomàs sobre el jove Marià és el de les lectures (ja el 1845, Marià recordava els anys d'adolescència, «cuando tenía mucho afán de leer y él me abastecía de libros») i especialment dels autors romàntics. Una part del consum literari de Marià venia propiciat pel mercat, novel·lístic i teatral. Així, les obres de Dumas, del qual ens consten onze obres llegides o vistes per ell entre el 1840 i 1846. El cas de Victor Hugo ja presenta més matisos, perquè si per una banda era un autor d'èxit i, per tant, de consum fàcil, era també un autor que mereixia el respecte dels seus mestres (Quadrado, per exemple, a més de l'article sobre l'autor francès, publicà a *La Palma* una traducció d'un poema seu, «El torneo del rey Juan»). En aquest sentit, no deixa de ser significatiu que de les moltes notes de lectura conservades de Marià, no n'hi hagi sobre Dumas —lectura d'entreteniment— i en canvi sí sobre Hugo, un primer déu literari que serà després substituït per Walter Scott. Abans, però, d'entrar en aquest, una referència a altres noms que arriben a Marià a través del canal personal, xerrades i cartes, de Tomàs (també del més teòric de Quadrado): Lamartine, Manzoni i, molt especialment, Byron.

Un apartat especial mereix l'autor escocès. I malgrat que Marià començà a llegir-lo en els anys barcelonins —concretament el 1845, precisament en iniciar-se la seva relació amb Pau Piferrer, un altre enamorat de Scott— sabem que Tomàs fou un gran impulsor de la seva lectura. L'època de passió lectora de Marià Aguiló comprèn de

---

de Mallorca. El rebé, després de molt pregar, de mans d'un Pere Antoni, potser identificable amb Pere Antoni Figuera.

1845 a 1847, però la influència d'Scott no el deixarà mai, i això és un fet important. Si Dumas va ser un entreteniment, Hugo un enlluernament, Scott fou una font a la qual anà a beure al llarg dels anys i en la qual s'emmirallà per a molts dels seus projectes literaris. I ja a l'última etapa de la seva vida, fou la influència de Scott que considerà un dels despertadors de l'esperit de la renaixença literària catalana:

Walter Scott mereixia retrato en el Consistori de Barcelona per la menció especial que mereix en la història del renaixement català. En López Soler volgué fer sa novel·la històrica, Vid. En Cortada ho intentà. Els literats catalans, Milà, Piferrer, el mateix Llorens, llegien amb fruïció a Walter, i algú ha escrit que aquest era el nom de la Bandera Literària Catalana en 1840 a 1860 i més... Vid. qui ho ha dit. Quadrado? Milà?⁵⁵ En Bergnes lo popularitzà en sa Biblioteca de Damas. Encara quan vaig llegir l'*Orfeneta* d'en Bofarull m'ocorregué envejar haver nascut escocès, etc., etc. Walter preparà el terró i l'assaonà perquè els que no s'havien fixat en la llengua materna no s'atrevisen o no gosassen... Tres camins han duit al català:

1. Els pocs primers que conservaven el vulgar, feien làpides en català pel cementeri, el P. Bou, sermons, etc.
2. Els que llegint Walter Scott se fixaren en sa província i el romanticisme los dugué a mirar amb amor les coses de la terra, però escrivint en castellà.
3. Los que per amor a la llengua la feren renéixer.⁵⁶

El maig de 1845, Tomàs escrivia a Marià: «Walter es un hechicero terrible, hace días que me estoy pasando las horas muertas embobado en su lectura, *Guy Masuiny* en francés, el *Monasterio* en inglés, ahora el *Abad* en francés, luego leeré el *Desposado* en inglés, luego... Si vienes por las vacaciones te prestaré tomitos en francés para que los engullas hasta reventar».⁵⁷ Marià s'hi havia posat feia molt poc, l'abril, amb *Ivanhoe*, seguida de *Quintin Durward* i d'*El Anticuario*,

55. L'autor de la frase era Manuel Milà i Fontanals al seu article *Escuela escéptica, Walter Scott*, que Aguiló devia llegir al primer número (16 de maig de 1841) de l'*Almacén de Frutos Literarios* de Quadrado. Milà oposava a l'escola escèptica —de la qual formaven part Byron, Soulié, Balzac, Hugo o Sand— l'obra de Scott, «romàntico de veras» i afegia que a Catalunya, si es volia reunir els joves, més que una consigna política s'hauria de cridar la bandera *Admiradores de Walter Scott*.

56. *Fons Marià Aguiló*, 29.1.2., d. 29.

57. Carta del 28 de maig de 1845, *Fons Marià Aguiló*, 44.5.2.

de la Biblioteca Damas, llegida el maig. S'enceta així una mena de competició entre parents: l'agost Tomàs està llegint *Waverley* (la setzena que coneix de Scott, segons diu), i Marià intenta atrapar-lo: el juliol, *Rob-Roy*, seguida de *Waverley* l'agost i d'*El enano misterioso* (llegida el 3 d'octubre de 1845). Aquí s'apunta també al deliri scottià el cosí Josep Aguiló, el qual escriu l'u de setembre a Marià: «Ya que tanto me alabas a Walter Scott, compra a mi cuenta todo lo que te pareciese bueno y bien traducido de este autor»;⁵⁸ l'octubre ja ha llegit *El Anticuario* i està a punt de començar *Ivanhoe*, i diu a Marià: «te doy las gracias por haberme proporcionado o causado el amor y adhesión a este hombre, digno sin duda de mejor religión».⁵⁹ La febre no ha fet més que començar: el novembre, Josep ha llegit dues novel·letes més de la «Biblioteca de damas» que li ha deixat Tomàs Aguiló. En el diàleg literarioepistolar que s'estableix, Marià vol que li parli hores senceres de W. Scott i Josep dedica tota una carta a comentar *Ivanhoe*, i sobretot el personatge de Ricard Cor de Lleó que és el que a ell li ha interessat més.⁶⁰ Per la seva banda, Marià amplia la seva llista particular: *El talismán*, i *Los puritanos de Escocia*, (desembre); *Redgamlet. Historia del siglo XVIII*, *El oficial aventurero*, i *Roberto Conde de París* (març de 1846); *La Maga de la montaña* (juliol) i *Las aventuras de Nigel* (agost). El setembre de 1847 llegí *El castillo de Kenitworth*, una de les novel·les predilectes de Pau Piferrer; Aguiló en prengué petites notes per aprofitar-les per a futures obres seves i redactà una sèrie de comentaris sobre l'autor: «El águila de las sierras y lagos de Escocia, el bardo de los montañeses de su patria, el trovador de los castillos feudales y de sus habitantes vestidos de hierro, sin olvidar su misión de anticuario ni de restaurador», en una visió que s'acostava molt a la que s'estava elaborant el mateix Marià, amb el seu interès per tot allò medieval i tradicional i, fins i tot, en aquesta última faceta d'«anticuario» i «restaurador», que en aquells moments, quan encara anava molt just de diners, s'estava posant ja de manifest, i que, en consolidar-se la seva situació econòmica, desenvolupà amb la passió recol·lectora que posava en totes les empreses que

58. Fons Marià Aguiló, 44.3.2.

59. Carta del 15 d'octubre de 1845, Fons Marià Aguiló, 44.3.2.

60. Carta del 5 de novembre de 1845, Fons Marià Aguiló, 44.3.2.

iniciava.⁶¹ Ens consta també la lectura del poema *Matilde de Rokeby* i del primer volum de les obres poètiques de Scott. Podem imaginar-nos el jove Marià a la seva dispensa de Barcelona, llegint apassionadament aquestes novel·les: «Las novelas de Walter dieron sendos ataques a la alcaza de aceite de mi pobre patrona. Solía leerlas sólo después de haber comido o cenado y bastantes veces he ido a continuar de leer al sol naciente lo que al hermoso pabulo del enjuto velón apenas podía después de haber pasado la noche entera leyendo en la cama en un cuartito de trece palmos en cuadro, sin más respiradero que el de la puerta de tres palmos que daba en un corredor angosto frente del común».⁶²

Marià Aguiló a Barcelona. Els estudis de jurisprudència i la descoberta de nous mons

Un joven que marcha de su patria perseguido por la inmoralidad de sus compatriotas, mas en el país en que ha aportado oye decir mal de su tierra y de la general moralidad, él olvidando la verdad sale en defensa de su patria que ha visto ultrajada por lenguas extrañas.

El 2 de gener de 1844, Marià Aguiló treia a Palma el passaport per a passar a Barcelona; el 3 embarcava i el 5 escrivia la seva primera carta a la família, «contento, alegre y al parecer casi feliz». Al port

61. El 1849 Marià gastà dos rals i tretze cèntims en la compra d'unes «cubiertas claveteadas de un libro antiguo y con cerradura» i la seva correspondència familiar és plena d'encàrrecs d'adquisicions de restes dels enderrocs d'edificis notables i d'antiguitats de tota mena. De fet, el 1867 Marià Aguiló fou un dels particulars que deixà més objectes «sumptuaris» per a l'Exposició Retrospectiva d'Obres d'Escultura, Pintura i de les Arts Sumptuàries, celebrada a Barcelona. *Fons Marià Aguiló*, 6.6.8.

62. Que aquestes observacions no eren meres elucubracions literàries sinó que responien a la realitat ho posa de manifest la correspondència amb el seu pare: Marià s'estigué tots els anys de la carrera a la mateixa dispensa, al carrer de Sant Sever, i el setembre de 1847, després del parèntesi estival, informava que havia arribat a l'acord amb la patrona de pagar-se ell mateix «el aceite de las veladas».

l'esperava «el amable Rubió», la primera impressió de la ciutat fou molt positiva, «me ha gustado en extremo, más la antigua que la moderna», i el dia següent superà un preceptiu examen de llatí per entrar a la universitat «y un examen para mi solo. El Vicerrector consintió en admitirme, y esta mañana he asistido a la clase, y después de ella he tenido el examen. Sin duda Dios ha querido que no me reprobasen, como lo hicieron con otro mallorquín, que por cierto sabía más que yo. El darme tono de literato es lo que me ha salvado. Mi buena estrella continúa alumbrándome.»⁶³

S'iniciava així l'etapa barcelonina de Marià Aguiló i la dels seus estudis de jurisprudència, que duraren set anys i que seguí sense massa interès: assistia a classe sempre i estudiava just abans dels exàmens («Mi programa de estudios es algo severo, sin embargo no tema que enloquezca detrás de los libros, conozco la virtud de la cachaza como el mejor y no hay mucho que fiar de los buenos propósitos de gente de mi calaña; así es que me sucede a menudo irme determinado a comenzar la vela para hacer este o aquel extracto de cosas que pertenecen a la clase y cuando la patrona me llama a la cena cerrar un libro que nada tiene que ver con Justiniano ni con Alfonso el Sabio»; 18 de novembre de 1845), preparava les intervencions a classe que li encarregaven⁶⁴ i poca cosa més. El 29 de setembre de 1848 obtingué el títol de Batxiller en Jurisprudència i un document del 20 de gener de 1851 certifica que té aprovats acadèmicament els set anys de la

63. Josep Maria CASAS HOMS. «El mestratge de Marian Aguiló». *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, XXXII, 1967-68, p. 143. És curiós posar costat per costat aquesta descripció de la seva partida de Mallorca amb la versió poètica que en féu («Comiat», amb dedicatòria a D. Joaquim Rubió i Ors), datada també el gener de 1844 però que coneixem només a través de la versió corregida de 1879: el poema, necessàriament manipulat, torna a ser una altra mostra d'aquesta autobiografia en vers amb la qual al llarg dels anys Aguiló anà creant-se la imatge que volia deixar a la posteritat (vegeu TOMÀS, Margalida. «Poesia, llengua i autobiografia: l'evolució d'un poema de Marià Aguiló». *Randa*, núm. 57, 2006, p. 127-160). En aquest mateix sentit apunta el fet que, molts anys més tard, Aguiló fes una altra versió de les primeres cartes familiars, simulant que les havia escrites en català.

64. Es conserva la redacció d'una dissertació del 1847 sobre el matrimoni a la qual donà certa importància i publicitat, perquè en fan referència a la correspondència tant Tomàs Aguiló com Xavier Llorens i Barba. Val a dir que Reynals i Rabassa es doctorà el 1848 amb *El divorcio en sus relaciones con la civilización*.

carrera. Tanmateix, mai no arribà a treure's la llicenciatura, però aquest és un punt del qual tractarem més tard. Si bé la carrera no l'interessà, sí que el fet de freqüentar les aules de la facultat li serví per relacionar-se amb un grup d'estudiants entre els quals establí llaços d'amistat, sovint motivats per unes semblants inclinacions literàries. Així, el curs 1845-46, hi havia matriculats a dret, en diversos cursos, Manuel Angelon, Víctor Gebhart, J. B. Camprodon, Joan Palou i Coll, Gabriel Quintana i Llabrés, Josep F. Vich, Idelfons Par i Pérez, Manuel Anglasesell, Francesc Salvà i Salvà —pare de la poeta Maria Antònia Salvà—, i Sebastià Ferrà i Aloy; cursaven el mateix curs que Aguiló Pons i Gallarza i Jeroni Rosselló, i un més Pere d'Alcàntara Peña.⁶⁵

A banda d'afinitats culturals o personals, el tracte amb els estudiants mallorquins prenia a Barcelona una dimensió diferent. Per molt que amb alguns d'ells ja hagués compartit aula a l'Institut Balear —i moltes més coses en el cas de Peña— fora de Mallorca la qüestió de la segregació xueta es difuminava i això era un valor inapreciable per a Marià Aguiló. Així, per exemple, explicava l'abril de 1844 que el dimecres de cendra havia anat a l'enterrament del carnestoltes i que encara que només tenia de col·lega Rosselló i que eren vint-i-tres mallorquins, «no enrojecí nunca, siendo como es mi cara más sensible que un termómetro.» Tanmateix, amb alguns d'ells l'unien llaços més específics, «somos estudiantes y somos poetas, por consiguiente estrambóticos y originales», com deia ell mateix en explicar la primera excursió fora de Barcelona (Sarrià, monestir de Pedralbes i Sants). I quan el seu pare posava en dubte aquestes relacions, Marià, molt molest, tornava a recordar-li el 16 d'abril: «De mis amigos les diré tan sólo que lo son Peña, Pons, etc. y a estos no los tengo más que como compañeros de viage, aunque a ellos les debo el haber pasado de la inercia que me dominaba algunos años ha, a la poca emulación que tengo, y que su ejemplo me ha sido más provechoso que el del Sr. Gabriel Mut o mi primo Mariano.»

A més de les aules, els companys mallorquins tingueren fins a l'octubre de 1847 un lloc de reunió fix a casa de Josep Vich, «en casa de doña Ana Sastre, señora de que jamás les he hablado y que sabe de memoria la fisonomía, costumbres y nombres de toda nuestra

65. *Fons Marià Aguiló*, 7.3.3.

familia por las constantes pinturas que le he hecho; es la viuda del abogado Vich y Santandreu;⁶⁶ nos reunimos allí lo más escogido de la estudiantina, a más de los tres que hay en casa, Pons,⁶⁷ Trias,⁶⁸ Planas,⁶⁹ Ferrá,⁷⁰ Alomar,⁷¹ Font, a menudo Peña, etc, y cuando menos ahí conservamos el idioma». A més de conservar l'idioma, és a dir, de xerrar en mallorquí, ben segur que la literatura i l'art també hi trobava el seu lloc. En aquest sentit, les cartes d'uns i altres, entre bromes i veres, deixen veure ben sovint aquell aire literari amb què escriuen i que, per regla general, es desferma en les descripcions dels trajectes marítims de Barcelona a Mallorca.⁷² I ja hem vist que molts d'ells (Amer, Rosselló, Vich, Peña, el mateix Aguiló) veien aparèixer la seva incipient obra poètica a la premsa mallorquina, impulsats sobretot per Tomàs Aguiló, a qui visitaven en les seves estades a l'illa.⁷³ Des de Mallorca, Bartomeu Muntaner mantenia de forma epistolar una altra estreta relació amb Marià, una relació centrada

66. Marià Aguiló tingué una especial admiració cap a Anna Sastre, mare de Josep F. Vich. Ho deixen translluir molts comentaris de la seva correspondència i, sobretot, de les seves notes personals («la mujer más grande y más magnánima que he conocido»; també la imaginava protagonista d'una projectada novel·la, etc.)

67. Es tracta de Llorenç Pons i Santandreu, cosí de Vich i integrant del grup literari mallorquí *El Plantel*; a la seva prematura mort, Pere d'A. Peña escriví l'elegia «A la mort d'En Llorenç Pons». OLIVER, Miquel dels Sants. *La literatura en Mallorca*. Barcelona: PAM, 1988, p. 131.

68. Pere Trias i Barbarín, que estudiava medicina.

69. Damià Planas i Nadal.

70. Sebastià Ferrà i Bordoy, músic.

71. Antoni Ignasi Alomar i Barbarín, cosí de Pere Trias.

72. Per exemple, carta del 23 de juliol de 1844, de Pere Trias: «Al columbrar las deliciosas montañas de esta feraz y bella isla, mi corazón rebosó de contento y de alegría después del destierro en esa estrepitosa capital cuyo estruendo y tumulto no me llena el corazón. Después de haber visto los áridos campos que circundan esta ciudad, el corazón se embelesa al contemplar la variedad y la hermosa vegetación de los de aquí», *Fons Marià Aguiló*, 52.4.3. O també, carta del 21 de juny de 1848, de Damià Planas i Nadal: «Tú has sentido estos efectos y los has probado con toda su poesía, por lo mismo sin decir más nos entendemos perfectamente. Pasé buena parte de la tarde del viaje paseando con Tomás y Ferrá. Por la noche... con el corazón palpitante oyendo la cantinela asaz patética del marinero vigilante que tan vivos recuerdos me excitaba de Mariano Aguiló», *Fons Marià Aguiló*, 51.4.2.

73. Es conserva una molt divertida descripció d'una visita de Sebastià Ferrà a Tomàs Aguiló (carta del 16 de juliol de 1845, *Fons Marià Aguiló*, 47.6.2.). Tomàs

ben directament en temes culturals (llibres, arquitectura, Llull) i que, mantinguda al llarg dels anys, donà peu a una correspondència que és un testimoni de gran importància per entendre els dos personatges i el seu moment cultural.⁷⁴ Finalment, a aquest conjunt de relacions mallorquines cal afegir-hi les ben intenses amb l'aleshores molt jove Guillem Forteza i Valentí, que passà a Barcelona el 1847 sota la seva tutela⁷⁵, i les que mantingué, per carta o directament, amb Guillem Aguiló, el germà de Tomàs. D'aquest, convé recordar una carta d'octubre de 1848, altra volta descripció del trajecte a Mallorca, perquè ens pot servir per veure quin era, arribats a aquesta data, el món de referències culturals en què es movien aquests joves. Guillem —metge de formació, recordem-ho, i després metge militar, molt donat a bromes més o menys gruixudes— li descriu en aquest cas una «hermosa conversación literaria» mantinguda a la coberta del vaixell amb el catedràtic de l'Institut Balear Francesc Barceló: «Habló (no me atrevo a decir hablamos) de Schiller, a quien idolatra, de Goethe, Verner y otros poetas alemanes. Conoce bastante a los grandes críticos Schlegel, Villemain, Victor Cousin y Madama Staël. Había tratado personalmente a tu malogrado y adorable Piferrer; estima mucho a mi querido Pagés, a Milá, Martí y al *Gaiter del Llobregat*. ¡Oh que dos horas! El mar estaba poético: todo respiraba belleza, paz y melodía».⁷⁶

A aquesta breu descripció d'amistats de l'època d'estudis d'Aguiló cal incorporar-hi encara dos personatges més amb els quals establí uns vincles molt forts: F. X. Llorens i Barba i Estanislau Reynals i Rabassa. S'hi afegí, ja en els anys cinquanta, és a dir, fora del període

---

es relacionava bastant també amb Jeroni Rosselló i amb Josep Vich, alhora que reclamava poemes sobretot a Victòria Peña.

74. MAS I VIVES, Joan. «L'epistolari entre Marià Aguiló i Bartomeu Muntaner, font per a l'estudi de la Renaixença». *Randa*, núm. 30, 1991, p. 177-192.

75. TOMÀS, Margalida. «Sol contra tots: aproximació a la biografia de Guillem Forteza i Valentí». *Randa*, núm. 54, 2005, p. 109-128.

76. Carta del 16 d'octubre de 1848. *Fons Aguiló*, 44.4.1. Val a dir, que Guillem no pot contenir-se i acaba el fragment amb una sàtira referent a Joaquim Fiol, objecte usual de crítiques entre aquests amics: «Mi buen amigo *Fiol* oncello a buen seguro que no hubiese malogrado noche tan poética y hubiera rasgado, y raspado y puntuado, y enseguida, su lira, digo su guitarrón de 4 cuerdas y hubiera luego trasmitido al papel sus impresiones con versos de hierro como los que suele, ¡Pobre Fiol!»

que estudiem ara, Josep Coll i Vehí,⁷⁷ el més acostat en edat (havia nascut el 1823) i amb qui mantingué gran afinitat: solters tots dos fins ben grans, compartiren excursions pel Pirineu i els uní l'interès per la literatura catalana medieval i per la tradicional. Però els primers anys d'Aguiló a Barcelona Coll, juntament amb Mañé i Flaquer, es movia en uns ambients molt més liberals i sorollosos que els de Marià: el «Serafinito Garibay» d'*El Genio* de Víctor Balaguer, i el «Cómico-aficionado» d'*El Ángel Exterminador*⁷⁸ era difícil que connectés amb algú que es movia al costat de Rubió, Piferrer o Roca i Cornet. Pel que fa a Llorens i Barba, malgrat que tenia cinc anys més que Marià, establiren aviat relacions, ja centrades en interessos comuns com podien ser la història i les tradicions. Així, l'agost de 1845, preparaven una excursió a Montserrat i Llorens escrivia al «querido isleño»: «Como mis deseos de visitar la montaña con quien lo haga con entusiasmo han crecido, ansioso de sentarme en esos picos que he visto ya confusamente envueltos en negras nubes, y levantándose sobre el monasterio límpios y aéreos cual las agujas de un altar gótico, os recuerdo el propósito de beber juntos las aguas puras del Montserrat y de recordar juntos sus grandezas antiguas y sus tradiciones. Para esto espero que, provisto de los apuntes que hubiéreis sacado, os pondréis en marcha un día de la semana avisándome a vuelta de correo».⁷⁹ Finalment, un refredat i la feina a la biblioteca impossibilitaren que Aguiló fes el viatge, per al qual, però, s'havia posat a «indagar las diligencias y el mapa de Cataluña, y sobre todo a sacudir el polvo a la celeberrima historia de Serra y Postius. Dime un hartazgo de la Madona Santa Maria, del comte apellat Guifre el Pelós y de sa filla Raquildis i de son Matador fr. Juan Garí y aquella efervescencia hija del anhelo de salirme de Barcelona tomó su aspecto poético e interesante ¿quien detendrá a un malloquín sui juris de

77. El 1856 Aguiló s'hostatjà al domicili de Coll, juntament amb Llorens i Barba, durant la seva estada a Madrid. La primera carta conservada entre tots dos és de 1852.

78. El Ms. 1771 de la Biblioteca de Catalunya conté sucoses cartes de 1844 i 1845 escrites per Balaguer i Mañé i Flaquer a Coll, amb referències a aquestes publicacions.

79. Carta del 10 d'agost de 1845, «Aplec de lletres íntimes adreçades a Marià Aguiló per Llorens i Barba, Coll i Vehí i Quadrado». *Revista de Catalunya*, núm. 19, gener de 1926.

20 años y temperamento fogoso para que no se junte con otro joven simpático digno de ser compatriota y que es algo más que simple conocido para dar cima al viaje consabido?»⁸⁰ Sabem segur que Marià li devia mostrar els poemes que escrivia (i potser parlar-li dels amors juvenils) perquè l'estiu de 1846, en una estada a Mallorca, Llorens, en una carta plena de bromes, li deia: «En medio de tu numerosa familia, que no sabrá donde ponerse su Marianet, que te fatigará haciéndote relatar una y más veces lo que has visto en nuestra Barcelona, en vista de aquel jardín donde aparece aquella figura ideal para quien hacías tus encargos a las brisas marinas...». És una referència clara al poema «A l'embat», datat gener-juny de 1844, aleshores totalment inèdit.⁸¹ El 1847, quan encara Aguiló es trobava a l'equador dels seus estudis, Llorens obtenia la càtedra de filosofia de la universitat de Barcelona.

No sé quan començà la relació amb Reynals i Rabassa, però en tot cas el 1848, després de la mort de Piferrer, ja compartien feina a la biblioteca de Sant Joan, a les ordres de Roca i Cornet, amb qui començaven a topar i que era víctima dels sarcasmes epistolars dels dos joves. En una carta de l'estiu de 1849, Reynals pintava amb humor Roca, amb els seus múltiples petits ingressos econòmics, i les mogudes que hi havia a l'hora d'anomenar els càrrecs subalterns del centre, a algun dels quals aspiraven ells dos. I davant el perill que se'ls colés un tal Riera, escrivia Reynals: «Ya lo ves amigo, el genio de la Alemania y de Inglaterra late sus alas sobre el genio, digo mal sobre, frente a frente del genio de la vulgaridad: y el genio de la Alemania y de Inglaterra tiembla ante la imponente majestad del genio de los barrios bajos de la capital. Para conclusión te digo: que obtuve una especie de triunfo periodístico. Salí del Locomotor y pasé al Bien Público, instado por su director Illas. Otro día más detalles.»⁸²

La relació d'amistat entre Aguiló i Llorens, Reynals i Coll es desenvolupà i donà fruits en l'etapa següent del nostre biografiat, la dels grans projectes aguilonians i el desvetllament del moviment renaixentista. Fou una amistat truncada per la prematura mort dels tres catalans (Llorens morí el 1872 i els altres dos el 1876) però que

80. Esborrany de carta del 13 d'agost de 1845. *Fons Marià Aguiló*, 49.5.6.

81. Vegeu TOMÀS, Margalida. «Notes sobre la poesia de Marià Aguiló...», p. 592.

82. Carta del 28 de juliol de 1849. *Fons Marià Aguiló*, 52.1.4.

deixà empremta en Aguiló, en la «idiosincràsia d'un amic», en paraules d'Àngel Aguiló.

La biblioteca de Sant Joan. L'impacte de Pau Piferrer

Biblioteca, permanezco una noche en ella durante una enfermedad de Piferrer [...] Como si un huracán empujase los libros por detrás, salían de sus estantes abiertas las cubiertas como alas [...]

Com hem vist, la qüestió econòmica era el principal problema d'Aguiló en arribar a Barcelona el gener de 1844. Al llarg del primer curs de carrera totes les gestions de Rubió per trobar-li una col·locació fixa fracassaren; Marià l'ajudava (l'abril li estava copiant un drama), però les despeses s'hagueren de pagar amb els diners familiars.⁸³ Des de Mallorca, Tomàs Aguiló se'n preocupava i, arribats a maig, ja escrivia a Marià perquè parlés altre cop amb Rubió de cara al curs següent i tornava a insistir a Rubió sobre el tema. Tanmateix, coincidint amb una anada de Tomàs a Barcelona a finals de curs, Marià aconseguí una primera feina de corrector de proves a l'empresa dels germans Llorens, però en fou acomiadat a inicis d'agost. I aquí entra en joc Pau Piferrer: el 16 d'agost escrivia a Tomàs per explicar-li les gestions, inútils, que havia fet amb els Llorens a favor de «tu primo y mi amigo»; i ja s'oferia per donar-li feina a la biblioteca. En iniciar-se el nou curs, Piferrer, amb la col·laboració de Roca i Cornet, havia trobat un lloc per al jove mallorquí a la Biblioteca de Sant Joan; alhora, la projectada col·lecció de la «Biblioteca Religiosa», enrocada tot l'any passat, es posava finalment en marxa, amb la qual cosa Rubió podia oferir-li també feina. Certament, Marià l'ajudà en la traducció al castellà, a partir de la versió francesa, d'una *Historia de Jesucristo* de F. L. Stolberg i fou remunerat (pagava el mes de març de la despesa «con los frutos del trabajo que hacía

83. El 26 de juny, el pare de Marià li deia que agràis en nom seu a Rubió els favors «que te ha hecho y de los que creo que quería haberte hecho».

con Rubió»),⁸⁴ però l'entrada a la biblioteca fou definitiva, malgrat la «módica mensualidad» que hi rebia, molt per sota de la feina que hi feia. Perquè treballar-hi li oferia molt més que una forma de subsistència: «Estimo la ocupación en la biblioteca no solo por su rédito más también por el goce de la compañía de dos hombres instruídos [...] porque todos los que rozan se empapan. ¿Si esto sucede con los libros? Si a más del polvo que robo a las cubiertas se pega de sus interiores algo a mi interior, no va mal para uno que lo debe esperar todo de la literatura», deia l'11 de gener de 1845.

En els anys successius encara hi hagué un seguit de feines que intentaven equilibrar el magre sou d'ajudant bibliotecari: correcció de proves d'impremta d'alguna obra de Quadrado (setembre de 1845), quinze dies com a responsable d'un grup d'interns del Col·legi Barcelonès (maig de 1846), corrector d'una obra proporcionada per Pau Miró (finals de 1846, principis de 1847) i encarregat de la càtedra de religió i moral al mateix centre⁸⁵ (desembre de 1847, hi treballà tot el curs). Però sempre foren vistes per Aguiló com a coses complementàries i la biblioteca fou la seva decidida opció professional, malgrat la incertesa dels càrrecs que hi ocupava, els retards en els pagaments, el caos organitzatiu intern i el caos administratiu general, que feia que molt sovint els mateixos empleats no sabessin quin lloc

84. Només iniciat el segon curs, el pare d'Aguiló hagué de demanar un últim favor a Rubió, anunciar-li a Marià la mort de la seva mare, succeïda el 22 de novembre de 1844. En aquells moments Tomàs Aguiló era a Barcelona, però el pare de Marià no sabia on parava i per això el 27 escriví a Rubió perquè, entre els dos, preparassin Marià i li donessin la notícia. Sembla que a aquesta comissió s'apuntà Piferrer, que segons una nota d'Aguiló, fou el que li ho digué.

85. Ja abans se li havia ofert un altre lloc de treball al mateix centre, al qual hagué de renunciar per la seva manca de preparació acadèmica, com deia al pare el 24 d'octubre de 1846: «El otro día me ofrecieron la cátedra de retórica del colegio donde estaba y la renuncié por no encontrarme harto valiente con el latín; hágalos V. estudiar no tan solo a Plácido, sino hasta a las niñas. ¡Oh!, si lo hubiese aprendido en mi infancia, aunque me hubiesen disciplinado cada día». El Col·legi Barcelonès, dirigit per Salvador Mestres, era el centre privat més important de Barcelona i hi treballaren molts dels que després foren intel·lectuals destacats. El 1845, per exemple, trobem en el seu claustre noms com Piferrer (que hi ensenyava llatí), Manuel Milà (literatura i filosofia), Bergnes de las Casas (grec), Llausàs (francès) i Llorens i Barba (retòrica i història). Vegeu PALOMEQUE TORRES, Antonio. *La Universidad de Barcelona desde el Plan Pidal de 1845 a la Ley Moyano de 1857*. Barcelona, 1979, p. 180-185.

ni quina categoria ocupaven. Els passos per a la consolidació professional, amb tota la paperassa generada, començaren de manera més decidida a partir de 1849 i pertanyen sobretot a la dècada dels cinquanta. Es tancaran amb el seu nomenament —després del parèntesi valencià— com a primer bibliotecari el 1861. Però a partir de l'octubre de 1844 la Biblioteca de Sant Joan fou la seva opció definitiva, i aquesta opció es revelà fonamental en la seva formació intel·lectual. Intentem, doncs, resumir els punts més destacats en aquest sentit.

En primer lloc, la biblioteca posava al seu abast una munió de llibres que li permetien, encara que fos de manera superficial, omplir els nombrosos buits de la seva formació i satisfer la passió pels llibres que ja tenia adquirida en arribar de Mallorca:⁸⁶ «Enjaulado en la biblioteca 9 horas cada día, repartiendo las demás con mi cama, mi mesa y las sillas de casa de Vich, sin esperanza de resucitar de este monótono ejercicio casi por todo este año, y Dios me libre de jaula peor. De todos modos hay en los estantes 50.000 libros que servirían de buen abrevadero a otro más estudioso que un servidor de V. y sin embargo me roban deleitando bastante tiempo».⁸⁷ Només un any després d'ingressar-hi, deia al seu pare el 7 de setembre de 1845: «Si me preguntase cuantas ediciones tenemos del siglo XV [...] Si quisiese comparar algún trozo de la Políglota [...] en fin, si gustase ver algún libro de caballería... entonces, entonces sí que haría santamente pidiéndome algunos datos para descubrir esos preciosísimos

86. Molts pocs dies després d'arribar a Barcelona escrivia a la família i explicava que mirava de gastar molt poc, però també que: «Sólo si un demonio de los miles y miles que hay en Barcelona me está tentando continuamente desde las 11 a las doce de los días lunes, miercoles y viernes de cada semana, Demonio encantador que me hace sucumbir siempre, siempre, arrastrándome a las mesas de los libros en los encantos. Ayer compré un *Cicerón*, un *Ovidio*, *Horacio* y *Marcial*. Un tomo de poesías místicas en francés. Las vidas de los filósofos griegos por *Diógenes*, *Laertio* latín. Compré la Biblia de los juriconsultos *Institutionem Justiniani*. Después una comedia de Francisco de Rojas y todo... todo... tapaos las orejas, por 2 reales de vellón» (carta del 27 de gener de 1844); el març comprava per set pessetes la *Historia de España* de Cortada, que en costava vint-i-una, i encara li van regalar un «libro francés que no daría por una». Dos mesos abans adquirí «el gran libro que un moro hizo traducir a su idioma, el sin par Kempis, o sea la imitación de Jesucristo. ¿Y por cuanto? Por el gran precio de tres cuartos» (carta del 26 de març de 1844).

87. Carta a Damià Planas del 7 de setembre de 1845.

tesoros de entre 40.000 volúmenes en estantes y más de 600 serones que llenan inmensas salas, porque sólo yo me los sé; husmeo muchas horas diarias por la biblioteca sin sacar otra cosa en limpio sino la ropa sucia que les remito; siempre voy más empolvado que una peluca del otro siglo». A la inicial formació romàntica, encara ben activa, s'hi sumava ara, sobretot, el coneixement de la literatura medieval catalana esperonada en part per les seves relacions amb Quadrado⁸⁸ i pel seu propi tafanejar. Sabem, per exemple, que d'entre les obres amuntegades rescatà una versió de l'*Oració a la sacratíssima verge Maria* de Corella⁸⁹ i que es dedicava a donar-la a conèixer sempre que podia: la recità el 1846 a la primera visita que féu a la biblioteca com a nou rector de la universitat Joaquim Rey, el qual es convertí en un dels seus màxims protectors.⁹⁰ També en devia parlar amb Tomàs Aguiló, perquè aquest li preguntava el 4 de maig, «¿Y mossén Corella?». Se li estava obrint un nou camp en el qual molt aviat va pensar treballar. L'agost de 1846, al costat d'un programa de lectures que s'havia confeccionat ell mateix i que li havia de permetre aprofundir en el coneixement del catolicisme (Lamennais, Pascal, Bossuet, Chateaubriand i Balmes, entre altres), Marià feia el ferm propòsit de controlar la seva ja erràtica manera de treballar⁹¹ («De todo trabajo literario que emprenda me propongo trazar el plan y me

88. La seva correspondència dels anys 1849 i 1850 és una bona mostra de com els còdexs anaven de banda a banda de mar perquè Quadrado hi pogués treballar.

89. Manuel Milà, en el seu estudi *Ressenya històrica i crítica dels antics poetes catalans*, premiat als Jocs Florals de 1865, reproduïa només l'inici del poema de Roís de Corella *Oració a la sacratíssima verge Maria tenint son fill, Déu Jesús, en la falda, davallat de la creu*, perquè, deia, «nosaltres deixam la preferència a donar-la tota de nou al que per primera vegada la trobà i expandí», en referència a Aguiló.

90. L'anècdota l'aprofità molt més tard Aguiló com a prova del seu catalanisme *avant-la-lettre*, i fins i tot fou recollida per Joan Sardà el 1891 a l'article «Una joia de poesia religiosa» a *La Vanguardia*, recollit a *Obras escogidas de Juan Sardá. Serie Castellana I*, p. 78-79.

91. Sense datar, però de la mateixa època, una altra nota personal retratava en clau literària el que seria el gran defecte d'Aguiló, la incapacitat per donar acabada qualsevol obra començada: «Mi vida es una continuación de diferentes primeros capítulos de novelas. Empieza la exposición mas no continua la trama. Yo bien sé por qué. El águila atada en el centro de un regular espacio emprende el vuelo en todas direcciones pero al acabársele la cuerda no tiene más remedio que bajarse a picotear por el suelo». *Fons Marià Aguiló*, 34.3.3., d. 13.

comprometo a concluirlo») i, fixem-nos-hi, afegia: «Veré de hacer una memoria sobre poesía lemosina».

Val a dir que no eren només manuscrits medievals els que trobava plens de pols, sinó també altres obres que deixaran en ell un fort impacte: «per pura casualitat vaig trobar l'oda de l'Aribau en el Torres Amat, i uns anònims *Preludios de mi lira* al catalogar una munió de folletos. Ningú me n'havia parlat»:92 l'obra de Manuel de Cabanyes consta a la llista de lectures amb data de març de 1845. I era també a la biblioteca que podia trobar les lectures que lligaven amb els seus interessos més personals, com l'afany de coneixement de les característiques humanes (o curiositat, com diu ell mateix, «un deseo grandísimo de leer en los rostros de los que me rodean de saber los pliegues más ocultos de su alma»): «El primer libro que leí en la biblioteca fue las Confesiones de J. J. Rousseau. Después de Rousseau leí los 6 tomos de cartas del P. Isla93 y los dos de recopiladas por Mayans. Ha más de dos años que apenas he leído dos horas de un tirón, el otro día encontré las memorias de Chateaubriand y leí seguidamente todo lo que ha salido».94

El treball a la biblioteca va suposar, ja ho hem dit, el contacte estret amb dos homes, Joaquim Roca i Cornet i Pau Piferrer. Però mentre que Roca en uns primers moments fou per a Aguiló un intel·lectual a qui respectar donades la seva edat (tenia vint-i-un anys més), les seves empreses periodístiques i, sobretot, la seva relació amb les persones que li marcaven el camí (Tomàs Aguiló, Quadrado i especialment Rubió), ben aviat deixà d'interessar-li —com a persona i com a intel·lectual— i, mort Piferrer, tingué amb ell molts conflictes per aconseguir la seva consolidació dins la biblioteca. Piferrer, però, fou tota una altra cosa. Com hem dit, l'havia vist a Mallorca el 1841, i un dia després de la seva arribada a Barcelona li presentà

92. *Fons Marià Aguiló*, 28.6.1., d. 20.

93. Molts anys més tard, en redactar les notes que havien de servir per fer la història del renaixement literari, pretenia adoptar la forma epistolar, i un dels models confessats eren les cartes del P. Isla.

94. Una altra nota, sense datar, copia una citació de les memòries de Chateaubriand: «No hay ninguno que como yo se forme una sociedad real evocando sombras... la vida de mis recuerdos absorbe el sentimiento de mi existencia verdadera... parece que nadie puede ser compañero mio si no ha pasado por entre el sepulcro».

Rubió. Marià ja en coneixia la poesia i el seu volum dels *Recuerdos* dedicat a Mallorca, que l'havia impactat profundament. Segons ell, l'entesa fou molt immediata: «Voy a Barcelona, visito a Piferrer con Rubiό y en la segunda visita hablamos de la poesía popular. La tercera vez que le vi en la biblioteca me coge por la cabeza, me riñe por no haberle vuelto a ver, me enseña la biblioteca...». El que sí és cert, però, és que a partir del contacte diari Piferrer agafa un protagonisme molt destacat. A la correspondència familiar hi és omnipresent: per part del pare perquè veu que és ell a l'ombra de qui el seu fill pot guanyar-se la vida; per part de Marià, perquè, a més d'explicar a les cartes les qüestions diguem-ne laborals o monetàries (si el substitueix o no, si cobra o no, si haurà de quedar a l'estiu a la biblioteca o no), omple les cartes de petits encàrrecs per al cada vegada més amic: des de Mallorca arribaran a Piferrer, caixonets plens de sobrassades, d'ensaïmades i «otras frioleras», roba de llista per fer-se pantalons, un mocador de coll brodat per Ignàcia amb les inicials P. P. o un quadre «de un palmo y medio sobre madera con marco en forma de capillita dorado que representaba la adoración de los reyes, es bastante bueno».⁹⁵

Piferrer, enmig de les seves múltiples feines i problemes de salut, sembla que realment el cuidava, però d'una manera molt més lliure i menys invasiva que la tutela de Tomàs Aguiló. Ja hem vist com fou ell que es preocupà per aconseguir-li feina, en els primers moments es treia part del seu sou perquè Marià cobrés alguna cosa, es comprometia a ensenyar-li el llatí que li feia tanta falta (octubre de 1846: «Piferrer me está enseñando el latín, es una prueba de afecto que no desconozco, un literato que se humilla a enseñar el *musa musae*»; ja a finals de 1845 Marià havia tingut un professor particular, que devia deixar per causes econòmiques, i encara el 1852 continuava intentant aprendre'l) i procurava, en definitiva, espavilar-lo: el 19 de gener de 1848 deia Piferrer a Quadrado: «Veο lo que dices a Mariano sobre su cátedra [al Col·legi Barcelonès]: al fin herimos su amor propio y le sacamos de su indolencia lírica: al diablo los poetas que no saben más que cantar: hasta ahora no había podido hacerle ejecutar nada que le

95. Encarregat al pare en carta del 26 de novembre de 1846, el 18 de gener de l'any següent ja el tenia i confirmava que «A pesar que lo parece, no es cara la pintura, ha gustado mucho a Piferrer a quien la regalaré».

disgustase. Si continua venciéndose, espero mucho de él; no tanto de Tomás, que me parece más singular y lento y nimio de lo que creía. Tan bueno como es, no sé si podría vivir a su lado mucho tiempo.»⁹⁶ Fixem-nos en la referència a Tomàs Aguiló, perquè no és casual. La lectura de la correspondència entre els dos Aguilons no deixa lloc a dubte: a mesura que s'aprofundeix la relació entre Marià i Piferrer, es tensa la dels dos parents. No és el lloc d'entrar-hi amb detall, perquè els exemples serien interminables. Hi ha, com he dit abans, una bona part de qüestió íntima i personal, tant per part de Marià respecte a Piferrer com per part de Tomàs respecte a Marià (el 1846 Tomàs considerava que ell i Piferrer eren «rivals sin celo» per a l'amistat del jove Aguiló). Però el que interessa aquí és veure què li aportà Piferrer a Marià Aguiló des de l'aspecte intel·lectual i, en aquest sentit, més que descobrir-li nous mons, el reafirma i l'influeix precisament en allò que ja els unia d'entrada: l'afecció per l'arquitectura medieval, per la poesia tradicional i per uns autors determinats. Vegem-ho mínimament.

La passió de Marià per tot allò que fos antic, li venia, ja ho hem vist, dels anys adolescents i no el deixà mai («El gòtic me enajena», escrivia el 1846; o, el 1847, «El amor a lo pasado temo que no llegue a producirme una verdadera monomanía»). Aquest gust, esperonat pels gravats del *Magazine Pittoresque* que li duia Perico Peña, pels poemes i narracions de Tomàs Aguiló apareguts a *La Palma* (publicació que regalava als subscriptors —i Marià ho era— una sèrie de làmines en daguerrotip de vistes de Palma) i per les mateixes lectures romàntiques (*Nuestra señora de París* d'Hugo, *El último abencerraje* de Chateaubriand, per esmentar-ne només dues que també influïren en el mateix Piferrer)⁹⁷ trobà un mirall en el volum dedicat a Mallorca dels *Recuerdos y bellezas de España* de Piferrer i Parcerisa. Aguiló l'admirà profundament i durant anys considerà que Mallorca estava en deute amb Piferrer per aquesta obra i per la visió que hi donava de l'illa.⁹⁸ Si el gòtic, i les ruïnes gòtiques, com les del «seu» convent

96. ARTIGAS, Miguel. «El Epistolario de Pablo Piferrer». *Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, v. IX, 1930, p. 41.

97. GRAU, R./LÓPEZ, M. «Pau Piferrer i Víctor Hugo: La llum no venia d'Alemanya». *L'Avenç*, núm. 89, gener 1986, p. 70-73.

98. A la mort de Piferrer, Marià es mobilitzà per recollir diners per a la seva família, per escriure'n una biografia i perquè l'ajuntament de Palma col·loqués

de Sant Domingo, l'admirava des de Mallorca, a Barcelona descobrí també el romànic, que en aquests primers anys denomina «bizantí», seguint també en això Piferrer. El març de 1845 inicia una llibreta d'anotacions dedicada sobretot a arquitectura: la primera correspon al palau episcopal de Barcelona, meravellat de la seva «galeria bizantina, lo más leve y hermoso que en este género he visto», de la qual fa una detallada descripció, alhora que aprofita per atacar «las manos destructoras de los discípulos de Churriguera».⁹⁹ L'agost del mateix any, quan fa un curs que tracta diàriament Piferrer, Aguiló redacta un ambiciós projecte de revista. Pot ser útil reproduir-lo per diversos motius: en primer lloc, perquè és un retrat perfecte dels interessos del nostre autor quan tot just ha complert vint anys, en un moment en què, encara, el seu centre d'interès intel·lectual i emocional és Mallorca, cosa que dos o tres anys després s'haurà ampliat ja a Catalunya. En segon, perquè el projecte no és individual, sinó col·lectiu, amb tots aquells altres joves mallorquins amb qui feia tertúlia a la casa de Vich i la seva mare.¹⁰⁰ I, en aquest sentit, veiem que la publicació no es limitava als aspectes artístics o estrictament culturals, sinó que hi havia una voluntat regeneradora de la societat mallorquina, un «patriotisme» que incloïa també la llengua («mallorquí», encara) dins un «acendrado españolismo». L'ombra de Piferrer, finalment, hi és ben present: no només perquè el seu nom s'hi esmenta directament, sinó perquè el projecte vol ser una mena de continuació dels *Recuerdos*. Vegem-lo:

Ilusiones mías. Recuerdos y esperanzas

Formar un periódico basado en un amor eminente a nuestra isla, popularizar todo cuanto hay heroico y poético en nuestra historia,

el seu retrat a «las casas consistoriales», cosa que meresqué l'amarga sàtira de Tomàs Aguiló (carta del 8 d'agost de 1848).

99. En la mateixa nota explica també la cerimònia de la consagració de l'oli del Dijous Sant a què ha assistit i l'acaba amb la consideració de «Sin duda, prescindiendo de lo poético de su origen, Voltaire hubiera encontrado en esta función más motivo para una caricatura impía que Chateaubriand asunto de apología».

100. Petites notes al costat del cos del text ens mostren què hi podia aportar cadascú. Així, per exemple, Planas tenia o coneixia monedes romanes de Felanitx i la seva criada sabia cançons populars; Ferrà, «los poemas de Lull de un capellán»; Planas i Alomar «al frente para reclutar», etc.

despabilar los ojos de la muchedumbre para hacerles observar lo delicioso y risueño del país y lo bello de los edificios y ruínas, recoger las baladas y canciones apreciables por su letra, por el recuerdo que encierran o por su música, e igualmente todas las poesías dignas de publicarse, de Lull hasta nuestros días, con toda la parte biográfica posible. Domesticar y aumentar el idioma, o al menos no olvidarlo, estimular a la gloria a los Isleños por los pocos pero dignos de sus hermanos que en el continente la disfrutaban, vindicarnos contra los extranjeros que nos insultan y contra los españoles que nos desconocen y dar gracias y no ser ingratos con los que nos han hecho justicia como Piferrer. Promover las bellas artes y cuanto contribuya a hacernos mejores y más instruídos. Dar en litografía lo que la descripción no alcanza y no se ha copiado todavía, dar a luz composiciones sencillas de Sancho y Tortell y Valldemossa por piano, por guitarra y poner nota a estas canciones vulgares llenas de sentimiento y energía.

Promover el museo de pintura y copiar sobre acero o buena litografía algunos cuadros de los mejores maestros que tienen las casas principales y dar un índice de todos ellos. Punzar la pereza y desidia en las autoridades y corporaciones y la holgazanería e ignorancia de muchos nobles; sin insultos ni personalidades. Avergonzar al cabildo estimulándoles a dejar una obra digna de este siglo, recordándoles lo que en tiempos más apurados sus antecesores hicieron. Comprometer la provincia a lavar la mancha sacrílega de las ruínas de Santo Domingo con algún edificio que la haga olvidar (Piferrer, 195).

En vez de un verboso prospecto, lujosa antesala de los edificios más miserables, debe repartirse de sopetón el primer número y para expresar nuestra idea de conservar y reformar, dar una lista de lo que se ha destruído, malogrado, robado, vendido o echado a perder por extranjeros y paisanos, empezando por Santo Domingo, mosaico de Santa María, armaduras, monedas, cuadros, ridiculizar los antiquarios poco científicos.

Fijar el precio por el número de suscriptores.

Luego dar algunos planes para reformar nuestros principales edificios: Catedral, Lonja, cementerio (paseo de la Muralla), atarazanas, audiencia, palacio, sepulcro Lull.

Hay periódicos que se parecen al día ceniciento, taciturno y nebuloso del invierno después de haber tenido una magnífica aurora pintada de todos los colores. El amor patrio nos garantiza del acierto, aunque los conocimientos nos falten. Si nos falta convicción en la mente, nos sobra fuerza en el corazón. Nos lanzamos a periodistas sin más convicciones que el amor a nuestra patria, un acendrado

españolismo y, más que todo, con el entusiasmo más grande y sagrado por el bien de nuestra isla.

Hay cuatro buenos artículos en los juicios críticos de los cuatro extranjeros que han hablado más particularmente en poco tiempo de Mallorca, Laurent, Mme. Sand, Piferrer y Cortada. Jovellanos¹⁰¹ el primero con extensa y minuciosa noticia de cuanto le aconteció en Mallorca.

Un altre punt d'influència clar de Piferrer sobre Aguiló, segurament una mica més tardà, és en la seva creació poètica. El mateix Aguiló deixà constància en diverses ocasions de l'impacte que li causà la lectura de «Alina y el genio» («Álbum de la cómica. Sorpresa poética. Antes, la apreciación de niño, la lectura de "Alina y el genio" me hizo hombre o me hizo sentir la belleza de la poesía desconocida para mi») i el gener de 1846 el mateix Piferrer constatava en carta a Quadrado com, malgrat el seu desig de «no ser maestro de nadie», la seva poesia era rebuda amb entusiasme entre els joves poetes: «Mis nuevas composiciones como chispa eléctrica han cundido y agitado a la porción de jóvenes que entretanto han ido despuntado y sido ocasión de que mi género favorito del sentimiento popular y de la forma poética más depurada se haya visto perfectamente tratado a imitación mía. Algunas de estas centellas que yo he encendido, yo mismo las he acrecentado con mi sincero aplauso».¹⁰² No podem dubtar que Marià era d'aquestes centelles enceses per Piferrer i tampoc ho dubtava Tomàs (a qui el mateix Piferrer havia escrit la teoria del seu pensament literari):¹⁰³ «Bien conozco que tus tendencias se

101. Una nota afegida continua: «Jovellanos es el 1º entre los modernos que ha dado a conocer a Palma mejor y más filosóficamente. Sería justo promover una impresión lujosa de cuanto escribió sobre Mallorca a costa del Ayuntamiento». Aquesta valoració «filosòfica» de Jovellanos i de la seva visió de Mallorca ve també del volum de Mallorca de Piferrer.

102. Carta del 3 de gener de 1846, *Epistolario de Pablo Piferrer...*, p. 34. També Marià, en les notes biogràfiques sobre Piferrer, recull aquest mestratge poètic, més intens, però —i és una remarca interessant— després de la seva mort: «Piferrer empezó en vida a ser maestro sin intentarlo y lo ha sido después de muerto. Si no, vease el afán de recordarlo y de afiliarse a su banda».

103. «Los tiempos actuales, ricos en desengaño y pobres en fe, demandan mucho espíritu, mucho fondo, mucha forma, pero mucha simplicidad y mucho ocultar el artificio; las ideas las quieren expresadas como son, con verdad y precisión; de lo contrario, la poesía no es más que un buen sonido sin idea melódica,

dirigen a la manera de Piferrer, a ser un poeta primitivo con algunos adelantos en la parte gramatical [...] por eso te dije que si querías emanciparte de mi especie de tutela no debías tener ningun reparo» (20 d'abril de 1847). Emancipacions i tuteles, aquí hi ha el moll de l'os de la qüestió, perquè el tema de la real influència de Piferrer en la poesia d'Aguiló segurament acabà sent més de principis i de fons que de forma. El «sentimiento popular», sí, però aquest no estava tan lluny d'algunes provatures fetes per Tomàs Aguiló; la influència teòrica dels models germànics, de les balades del «Nord», sí; la introducció de nous temes, més abstractes, també. Però la depuració de la forma, més discutible. En tot cas, no podem entrar-hi ara, com tampoc en la qüestió, per a nosaltres tan definitiva (però no tant per a ells), que la llengua poètica triada per Marià fos exclusivament el català (o el mallorquí). Una qüestió de la qual, fixem-nos-hi, ningú no fa menció. Però l'enlluernament pel poeta (per la seva creació i per la seva vivència) hi era. Escrivia Marià el 23 d'octubre de 1847, una «hermosa tarde de verdadero otoño»:

Piferrer acaba de leerme uno por uno todos los bocetos o croquis de sus poesías, muchos por segunda vez, el drama del fratricida, la ciencia y la fe. En el paseo de ayer contome mucho de su vida pasada, sobre todo, su amor altamente generoso; en el de esta tarde por Gracia me ha hablado de sus intereses y de sus esperanzas. Dios le ha dotado de gran talento, penetración y una fantasía atrevida a todo. Antes de conocerlo, la frase “leer en la naturaleza” para mi era una metáfora y bastante amanerada. Mas quien le ha visto alimentarse del aire, comerse con los ojos los colores de la campiña, saborear las tintas de las nubes y de los objetos rústicos, espeluznarse a la más

---

un jugar con sus flautas de caña y sus organillos, y a tal poesía la prosa es mil veces preferible. El arte lírico, tal como debe concebirse en los griegos y en Horacio, y aun en algunos de nuestros antiguos, yo creo que es imposible que exista ahora; de la misma manera con que todas las artes que se proponen la forma externa por objeto han vuelto al principio de la simplicidad más pura, así creo que la poesía debe hermanar al candor, o al menos a una gran sencillez, toda la perfección que en la exposición pueda haber hecho. Creo que todos los géneros se deben escribir con las palabras más sencillas, sin que haya una sola que deje de ser poética: las imágenes de los siglos XIII i XIV realizadas por la experiencia moderna; las puras formas etruscas despojadas de su sequedad por el buril de nuestros tiempos.» CARNICER, Ramon. *Vida y obra de Pablo Piferrer*. Madrid: CSIC, 1963, p. 290-29.

leve variación de temperatura según los vientos que la motivaban, se cerciorará que Pablo lee en los astros y en la tierra con tanta precisión como en una sencilla escritura. Si el genio no fuese más que los ojos para conocer las bellezas de la naturaleza, quizás me habría cabido por mi dicha una ténue centella de esta llama divina. Mas entonces ¿qué terreno, qué paraje, qué página me tocaría leer de este gran libro?

Molt segurament en l'acostament de Marià Aguiló al romanticisme i als pensadors germànics degué influir Piferrer, encara que en aquest aspecte haguem de tenir també en compte la figura de Manuel Milà i Fontanals. Tanmateix, és molt difícil d'establir el tipus de relació que s'establí en aquests primers anys entre Aguiló i Milà. A la correspondència del primer les referències a Milà són molt escasses (de fet, coneixem només les que en fa Tomàs Aguiló) i pràcticament tampoc no apareix en les seves notes personals. En notes molt més tardanes, dels anys vuitanta, explica que li anava a llegir els seus poemes catalans, però no he sabut trobar cap referència coetània que ho certifiqui. Milà comença a tenir paper en la documentació aguiloniana a partir dels cinquanta, a través de referències d'amics comuns i dels projectes d'edició d'obres catalanes, així com a l'estudi de la poesia tradicional. Ara bé, el que és segur és que Marià llegia els articles de Milà, a *La Discusión*, per exemple, que se'l trobava per la universitat i que la relació havia d'existir. Algunes referències de Tomàs Aguiló apunten (recordem que no es conserven les cartes de Marià a Tomàs) que el 1847 el tema de l'estètica ja havia aparegut en les seves converses epistolars («Me hablas de estética, te pregunté qué obras debía consultar y no me has contestado»), segurament a partir de la preparació i primers números de *La Discusión* de Piferrer, que Marià devia seguir de ben a prop ja que en parla a Muntaner i a Vich. Quan Tomàs dubta si col·laborar a la revista també demana «algunas indicaciones de las obras modernas que tratan de *estética*, ¿no has oído a Milá cuales prefiere, no sabes cual era la que consultaba P[iferrer] en los apuntes que hacía cuando mi permanencia en esa?» i després d'haver-ne aparegut alguns números ja se'n riu de la *moda* del *sublim* i el *científic* («y a la belleza típica, y a la estética del arte, y a la revelación de las ideas por medio de las formas materiales y a toda esa gerigonza sublime y científica con que se suponen algunos que

tienen fe y esperanza y cariño. Querido mío, la moda es el gran recurso de los sastres»). Que Marià també era un admirador dels articles de Piferrer ens consta (fou el que insistí —i féu d'intermediari i de copista— perquè *La Fe* publicqués el seu article sobre l'*Stabat Mater*) i en les seves notes d'aquests anys les disquisicions entre ciència i religió, valor de la poesia per sobre de la filosofia i altres semblants són ben presents. Quan, ja mort Piferrer, Aguiló començà a escriure'n unes notes biogràfiques, era a la influència alemanya i a l'inevitable Scott que atribuïa el seu veritable valor com a romàntic, el seu i el de tota l'escola catalana:

Nació con la revolución romántica francesa, declamó en versos ridículos como todos los poetas españoles de la época. Scott y más tarde los alemanes le condujeron por el camino del bien [...] Pasados empero los inevitables días de frenético deshogo, los muchos jóvenes catalanes secuaces de la nueva escuela [...] se encontraron en las manos las principales novelas de Walter Scott, que un editor sabio estaba popularizando. Sobrecogidos y pasmados recogieron bajo de la sombra colosal de este cantor de la humanidad y una a una estudiaron sus riquísimas epopeyas y por ellas se enamoraron de la historia de su patria. Llevados en aras del águila de Escocia, recorridos los lagos, las montañas, los castillos, estudiaron sus costumbres y sus tradiciones [...] oyeron allá a lo lejos susurrar del bosque de Alemania que anunciaban solemnemente a toda Europa la voz de Herder, Goethe, Schiller, Ritche, cuyos nombres ásperos a nuestro oído pero grandes y blandísimos al alma.

Entonces fue cuando adoctrinados por los Schlegel e instados por la consciencia de su genio descubrieron otra vida a la Poesía de un inmenso porvenir, uniendo la sencillez, la naturalidad, la creencia, que caracterizaba la popular con el repartimiento filosófico de pensamientos, con la lozanía y gracia en las formas y esmerada dicción que pueden acompañar las mejores poesías de los autores ilustres.

En el repartiment de la biblioteca de Piferrer després de la seva mort, Aguiló adquirí, entre altres llibres dels quals no ens consten els títols,¹⁰⁴ les *Leçons sur l'histoire et la theorie des beaux arts* de G. Schegel i en pagà 24 rals.

104. A la llibreta de despeses consta que el 31 de març pagà a «la madre de mi amigo Piferrer» 40 rals «por su pupitre o a cuenta de libros recibidos». *Fons*

Tanmateix, les teoritzacions abstractes mai foren el fort d'Aguiló i en aquells moments les lectures continuaven encara impactant-li d'una forma molt personal. I precisament la primera referència que tenim d'una lectura alemanya per part d'Aguiló, és d'un dels autors també de capçalera de Piferrer, Schiller.¹⁰⁵ Manuel Milà, en el pròleg al volum que recollia l'obra poètica de Piferrer, deia que «Bellini, Walter Scott y Schiller reinaban casi sin competencia en el imperio de su fantasía». Ja hem vist la relació Scott/Aguiló; Bellini era també per a Marià una «ánima sublime», que el feia delirar en el primer acte de la *Norma*, i considerava que «nosotros, ser extraordinario, estamos demasiado ligados a la carne para que podamos ofrecerte de un modo más digno de ti el tributo de veneración y entusiasmo que en nuestro pecho engendraste».¹⁰⁶ Aguiló acabà de llegir *Maria Estuardo*, en una traducció de Bretón de los Herreros, el 12 d'octubre de 1846 i li produí una forta impressió:¹⁰⁷ «Sobrecogido todavía por la lectura que de esta tragedia acabo, no sé a qué compararla ni el modo de expresar mi juicio: es de lo más correcto, de lo más estudiado en las formas, de lo más valiente en la dicción, es un trozo de historia representada con la más posible desnudez y vestida sólo del conocimiento del corazón humano, de la fisonomía de todas posiciones en caracteres y edades diferentes. Es un Shakespeare con la corrección de un Voltaire y la moralidad y catolicismo de un Pellico». I és interessant també una citació que copià extreta de l'estudi de Xavier Marmier *Des poesies de Schiller* perquè la pren precisament per aplicar-la a la seva pròpia creació poètica, en concret al gran poema sobre la Conquesta de Mallorca projectat a partir de finals de 1847, els moments en què la influència de Piferrer és més forta i en què comença a incidir també la de Josep M. Quadrado: «Schiller empruntait le sujet de ses balades á diverses contrées et a diverses traditions. Une fois son choix fixé, il s'appliquait á représenter sous le point de vue les plus saisissant, sous

Aguiló 6,3,1., d. 2.

¹⁰⁵. Recordem que Quadrado el 1841 ja havia publicat un article divulgatiu sobre aquest autor a *La Palma*.

¹⁰⁶. Una altra òpera especialment apreciada per Piferrer i per Aguiló era el *Guillem Tell* de Rossini.

¹⁰⁷. Aguiló conservà sempre en alta estima aquesta obra: el 1873 encara recomanava a Tomàs Forteza que la llegís. En un viatge a França de 1851, adquirí quatre toms d'obres de Schiller, segons consta a la seva llibreta de despeses.

la forme la plus plastique, les lieux d'époque où il se transportait par la pensée, et les personnages qu'il mettait en scène. C'est ainsi qu'il parvint á faire de ces différentes compositions, dont le motif était pris, tantôt en Grèce, tantôt en Allemagne, autant d'images achevés, qui joignent aux gracieux détails d'un tableau de genre la vérité sévère d'un tableau historique.»

La mort de Piferrer tancà una relació curta d'anys però de llarga durada emocional i d'innegable pes cultural. El 29 de juliol escrivia al pare: «Cuando tronaba la salva del mediodía de Santiago el alma de mi Piferrer desamparó el cuerpo [...] Si los bienaventurados no viesen los corazones de los que vivimos temería que mi madre no tuviese celos o envidia del llanto que me ha costado la pérdida de Pablo [...] Puede que su defunción me eche a perder muchos de los sueños de mi porvenir, no obstante ni un momento siquiera he sentido perder a mi bienhechor, como V. le llama, mi duelo no se ha parecido al dolor a atrición, lo que he sentido ha sido perder un conocido de genio extraordinario y de un amor a la justicia, la primera de las virtudes, más grande todavía que su talento. Aunque estoy muy resignado, no es todavía lo bastante para que pueda escribirles detalles sobre su muerte y el acompañamiento extraordinario que hicimos de su cadáver al sepulcro». I el 8 d'agost escrivia a Josep Vich una llarga carta, fragments de la qual poden servir per tancar aquest apartat sobre les relacions de Piferrer amb Aguiló, perquè ell mateix hi descriu molt bé no sols el que va significar en vida, sinó el culte que començava i del qual no volgué desprendre's mai:¹⁰⁸

Tú que sabes bastante el culto íntimo que profesaba a Pablo, no ya por su talento y genio como escritor, sino por la benevolencia y amor a la justicia que le caracterizaban como hombre; tú que recuerdas las pullas que me valió entre vosotros este homenaje de amor y admiración, quizás harto dilatado pero que yo no podía detener,

108. El tema, en aquest punt, s'amplia en diversos aspectes que no podem tocar ara: des de les relacions d'Aguiló amb la família de Piferrer, a qui ajudà econòmicament durant molts anys, a tot el que fa referència a la publicació pòstuma de les seves obres, en què intervingué per més que al final el pròleg que encapçalava tant el llibre de poemes com el d'articles fos el que féu Milà. La biografia de Piferrer fou una altra de les obres inacabades d'Aguiló.

conocerás cuanto debí padecer al ver que me escapaba de los brazos para siempre.

Agobiado estuve hasta después de su muerte porque me dolía verle padecer. Ahora me avergonzaría de llorarle como escritor porque le quería mucho más todavía como amigo y como amigo no quiero llorarle porque creo con toda mi alma que la suya unida a Dios es felicísima y que en la tierra jamás lo hubiera podido ser. Pérdidas semejantes no se lloran, se sienten toda la vida de un modo igual. Si sólo hubiese *conocido el valor de nuestras relaciones al tiempo de romperlas* plañiría hoy para olvidarlas mañana, como sucede a todos; pero contando más de cuatro años el cariño de amigo y más de seis la veneración como autor, confío que este amor melancólico acabará cuando mi corazón acabe de latir. ¡Dichoso yo si pudiese dejar entonces mi nombre escrito en el seno de un amigo, como Piferrer lo ha dejado en el mío!¹⁰⁹

Una nova pàtria. Primers projectes intel·lectuals. Un nou conseller, Josep M. Quadrado

¡Como no he de disfrutar en Barcelona donde a casi nadie conozco ni de casi nadie soy conocido! Paseo por los claustros de la catedral y de Santa Ana, alguna que otra vez por el de San Pablo. Tengo una biblioteca de 100.000 volúmenes a mi disposición y el gobierno me da para que disfrute más de lo que me roba para vivir.

La mort de Piferrer havia de provocar, per força, un canvi en la situació d'Aguiló, tant des del punt de vista professional com personal. A la biblioteca havia quedat vacant una plaça de bibliotecari segon i el mateix 1848 Roca i Cornet des de Madrid intentava arreglar la situació per a tots els que hi treballaven, Aguiló, Reynals i ell mateix, entre altres. Les excel·lents relacions d'Aguiló amb el rector de la universitat, Joaquim Rey, eren un punt a favor seu i aquest no dubtava d'encarregar-li feines especials (com, per exemple, un informe sobre l'estat acadèmic dels seminaris conciliars de Mallorca i Menorca, aprofitant una estada d'Aguiló a Mallorca a finals de 1848),

109. Carta del 8 d'agost de 1848. *Fons Marià Aguiló*, 58,5,6.

però aquesta situació favorable desaparegué amb la mort de Rey a inicis de 1850 («Dios me deja estar un rato al lado de los amigos mejores que voy encontrando y me los quita cuando más grande es nuestro afecto», escrivia al seu pare). Se succeïren una sèrie de nomenaments i desnomenaments, començaren les topades amb Roca i Cornet, però en cap moment dubtà a deixar el lloc i, de fet, començà a lluitar seriosament per ell, ara amb l'ajuda indirecta de Josep M. Quadrado, que movia altres coneguts a favor seu, com Benet de Llanza. Perquè, deia al seu pare el 30 d'octubre de 1850: «Como la Biblioteca no solamente es una esperanza sino que es una renta, y como tengo fundada sobre ella, a más de muchísimas ilusiones, porque *es mi cuerda*, algunos trabajos, siento el ausentarme de ella y la echo menos a los 15 días que la he dejado. Además me han hecho el alma de ella por la pereza y desidia de los demás, si no es por mi afición, y siempre hay asuntos pendientes».

La primera part de l'any 49 fou complicada per a Aguiló: passà mesos convençut que estava malalt, amb esputs sangonosos («Los asomos de una enfermedad bien triste que desde abril me rodea»), la situació econòmica familiar anava cada vegada pitjor i ell es trobava en una situació anímica especial, segons explicava a Josep Vich: «este año de mi vida no se ha parecido a ninguno de los demás. La pérdida de Piferrer me ha dejado en una especie de *revérie* melancólica y continua que, ensimismándome, me aleja con aversión de la pluma».¹¹⁰ Tanmateix, el juny féu el seu primer viatge fora de l'estat, encara amb l'excusa familiar, acompanyant a Marsella la dona i fills de l'oncle Guillem, el tarambana amant de Dumas, i el novembre considerava que aviat no quedaria res d'allò «que hemos llamado manías o aprensiones». Aguiló havia trobat un antídoto a la depressió: les excursions per terres catalanes. I, segurament lligada a aquestes excursions, la nova dimensió que prenia la seva antiga passió per les cançons populars, les quals, a partir d'ara, es convertiran en un projecte intel·lectual.¹¹¹ El 17 de novembre anunciava al seu pare que faria, amb condeixebles mallorquins, una excursió de tot un dia per anar a veure un antic monestir de benedictins, unes tres o quatre

110. Carta del 30 d'agost de 1849. *Fons Marià Aguiló*, 53.6.3.

111. MASSOT I MUNTANER, Josep. *Els viatges folklòrics de Marià Aguiló*. Barcelona: Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, 2002.

hores lluny de Barcelona; a finals de mes havia passat, sol, quatre dies a Sabadell i entorns («He de acordarme mucho tiempo de esta excursión al campo porque vi y gocé en gran manera. Recorrí tres o cuatro castillos antiquísimos de la manera más cómoda: una familia muy rica me envió una mula joven y bien enjaezada porque supo que había sido maestro de moral de su heredero cuando daba lecciones de esta asignatura en el colegio»). El març de 1850, amb Guillem i Tomàs Aguiló anava a Tarragona, Reus i Tortosa, a l'agost anà a Granollers i la Garriga, a Sant Feliu de Codines i a Sant Miquel del Fai: «He visto antiguedades, y montañas y bosques y no hay que decir que he gozado mucho [...] Caminando casi siempre solo, espantándome unos y espantando a otros, he pescado muchas canciones populares y he encontrado una gran cosecha de noticias y tradiciones. Es inexplicable la satisfacción que experimento en estas excursiones en que los pequeños peligros hacen resaltar más y más los goces de que están sembrados a mis ojos. En todas partes he encontrado conocidos, de tal manera que nada me ha costado la manutención.» (6 d'agost de 1850).

«He pescado muchas canciones populares», diu, les mateixes cançons que ara demana insistentment al seu pare: «¡Las canciones! ¡Las canciones!» (agost de 1849); «Aprecio las canciones que me han enviado, no quiero que le sirvan de molestia a V., sólo deseo que se ocupe de ellas en algún momento de ocio. Si Pepe tiene tiempo, que me proporcione otra copia de D. Francisco, que es muy buena pero no es completa, de otra persona que la sepa. Deseo tener una copia de otra que comienza

A las portes del Rei moro
una mala herba hi havia
que tothom que la tastava
danyada sa romania

Si Pepe está ocupado y V. está triste, encárguenlo de mi parte a Tomás Aguiló» (15 setembre de 1849); «Olvidaba decirle que las canciones me satisficieron muy mucho [...] Cuando le venga bien no deje de continuarlas copiando porque V. no puede figurarse el efecto que me hacen y la utilidad literaria que reporto» (febrer de 1850); «Yo deseo recorrer la isla porque este viaje me es necesario hacerlo

para dar la última mano a las *canciones populares*» (3 de diciembre de 1850); «Le agradezco las canciones, ¡Muchísimo! Muchísimo! ¿Vive todavía el que las hizo? De este género recoja las que pueda, que se lo agradeceré en público y en particular. El padre de *Schiller*, uno de los poetas más grandes del mundo, se hizo literato para entender las producciones de su hijo. Yo tengo en mucho que V. se haga colector de poesías populares para satisfacer esta especie de voracidad que de ellas tengo. Día vendrá dios mediante que podré manifestar lo mucho que me han servido, o al menos el gusto que me han causado» (28 de diciembre de 1850).

Tanmateix, la sol·licitud forçada del pare a l'hora d'enviar-li cançons no amagava els problemes de relació que començaven a aflorar en aquests moments entre ell i el seu fill. Marià trobava sempre excuses per passar cada cop menys a Mallorca (hi va anar només de tornada de Marsella), mentre que explicava ple d'entusiasme els seus viatges per terres catalanes, cosa que feia exclamar al pare «Creo que ya puedes dar más noticias del principado de Cataluña que de tu país natal» (21 d'agost de 1850), o bé «A esta clase de viajar parece que se te ofrece menos obstáculos que en el pasar el mar para venir a vernos» (4 de setembre de 1850). Però és que ara la situació s'anava capgirant i era Marià qui volia que fos la família que es traslladés a Barcelona, primer de forma temporal (que deixin per un temps «esta Mallorca que tan cortos placeres tiene reservados para muchos de sus hijos»), però ja molt aviat, de forma definitiva, perquè era a Barcelona on ell pensava establir-se definitivament. D'aquí els esforços per tenir una plaça segura a la biblioteca, d'aquí un distanciament més gran amb Tomàs Aguiló («*cada día voy cortando los lazos que me ligan fatalmente con Mallorca*. ¡Ah transfuga! y no es eso gritar como mi hermano: ¡Sálvese quien pueda!», carta del 18 de març de 1849). L'abril de 1850 ja demana al seu pare què en pensa, del trasllat, cosa a la qual es fa el sord. El 22 li diu Marià: «Conozco por el silencio que guarda respecto al proyecto de pasar con la familia a Barcelona que le desagrada completamente y que no se atreve a dejar esta tierra que Dios prospere, tan fatal para nosotros. Yo para decidirme necesito antes su decisión y ésta me parece que me ha de faltar. ¿No es verdad?». El maig, davant l'empitjorament de l'economia familiar, Marià ja ha d'enviar diners al pare, fa plans per solucionar la situació, però veu que no

voldrà seguir-ne cap que signifiqui deixar Mallorca «y ni siquiera de los que intentasen arrancarle de ese callejón inmundo, donde fuimos desgraciadamente a edificar nuestra morada». Tanmateix, ell continua amb la idea ara ja fixa: «Cada día se me hace más insufrible la idea de tener que vivir en Mallorca con la abyección con que mi familia y parientes viven; y crece de cada día el horror que tengo y la tristeza que me causa el que vivan allí personas que no solamente aprecio, sino que estan ligadas a mí, con vínculos tan fuertes como son los de la sangre, los de familia y los de común desgracia; pues que veo en cada uno duplicada mi aflicción» (15 de juny de 1850).

I així, mentre Tomàs Aguiló perdia la plaça a l'institut de Tarragona i tornava definitivament a Palma, Marià es confirmava en la seva idea de deixar Mallorca per sempre. Una Mallorca on la qüestió xueta, com passava periòdicament, coneixia brots de virulència que feien que el tema aparegués a la premsa i es remoguessin dolorosament les aigües de la societat. Així, els intents infructuosos del nou bisbe de Mallorca, Rafael Manso (que abans de passar a Mallorca visitava «el joven mallorquín de la Biblioteca de San Juan», 8 d'abril de 1848) de suavitzar la situació acabaven amb el seu nomenament com a bisbe de Zamora l'octubre de 1850, amb gran satisfacció per part de molts mallorquins, «seguramente por haberse demostrado al principio un poco favorable a nuestra calamidad», en paraules del pare d'Aguiló. I, sobretot hi hagué tot un sorollós afer al Casino Balear, d'on foren trets sense miraments d'un ball de màscares tres xuetes de bona classe i expulsats els socis que els havien deixat les entrades (febrer de 1850). L'elit de la classe xueta portà els fets a judici i la causa s'allargà anys.¹¹² És important veure la reacció de Marià davant l'ofensa rebuda, però sobretot davant l'airada resposta del grup xueta. Molt lluny de les sàtires de 1844 que hem vist pàgines abans, l'actitud ara és ben diferent, perquè la persona en què s'ha convertit ell també és diferent. La idea de deixar Mallorca no és només una sortida particular, és *la sortida*. Juntament amb l'altra obsessió, *la cultura*. Seran els punts del seu propi programa, no del de

112. PIÑA HOMS, Román. *El plet de Cartagena (1850-1855). Discriminacions de sang i dues burgesies en lluita a la Mallorca del segle XIX*. Mallorca: Miquel Font Editor, 2006.

Tomàs, aquells que uns anys més tard exposarà públicament.¹¹³ Ara, el febrer de 1850 escriu al seu pare:

Lo desagradable de la noticia que me da en su carta última me movía a pasar por alto la contestación a fin de no alterarme otra vez pensando en cosas tan irritantes de sí [...] Lo que quieren gastarse en una causa ruidosa y repugnante, gástenlo en la educación y mejora de una clase que tanto lo necesita. Este espíritu de clase para baladronear cuando se recibe una ofensa y no para protegerse y civilizarse despacio y por todos los medios posibles es para mí el mayor de todos los defectos. Cuando nuestra conducta sea intachable, cuando nuestras maneras sean urbanas y finas, entonces tendremos derecho a quejarnos de estos agravios de sociedad que la administración de justicia no puede vindicar. Ahora no nos queda más que mejorarnos y salir de esta isla los que pueden o los que quieren ser libres. El día que reciben una ofensa de estas se parten el corazón, este día proyectan, hablan, gritan, ofrecen sus haciendas sin saber por qué ni a quien, y a la mañana siguiente todo se vuelve agua de cerrajas [*sic*]: siguen en sus defectos, en su apatía, en su ignorancia, sin cuidarse de aprovechar el tiempo y las coyunturas que se presentan, sin querer vivir al menos de esperanzas haciendo de nuestra parte lo que podemos. ¿Por qué habitar en un círculo determinado? ¿Por qué olvidar los estudios cuando está abierto el instituto y los colegios? ¿Por qué no poner aprendices en todos los oficios e industrias, si en Palma no es posible en otra parte del continente? [...] Cada suceso de estos es una lluvia que da nueva vida y más lozanía a la preocupación siempre que pasen días hablando de ella. El olvido debe matar esta chochez de nuestros padres; parar la atención en ella es revivirla.

Tanmateix, mentre Mallorca es va allunyant de la seva perspectiva vital, és de Mallorca encara d'on li arriba la discreta protecció de Josep M. Quadrado, l'últim conseller, pròpiament dit, que tindrà al llarg de la seva vida.¹¹⁴ Ja hem vist la seva influència cultural en el jove Aguiló, antiga ja d'anys. A partir de 1848, però, la seva relació

113. TOMÀS, Margalida. «Cultura contra marginació...».

114. Comentant el 3 d'abril de 1849 amb el seu pare la visita de dos eclesiàstics mallorquins, Mateu Jaume i Joan Pasqual, tots dos, amics de Quadrado, en fa grans elogis, n'assenyala les qualitats i conclou: «Quadrado tiene la ventaja de tener estas cualidades juntas y también en alto grado. Bendito sea Dios que me enseña modelos tan completos, y sobre todo cuando menos los esperaba; después de la muerte de P. Piferrer».

entra en una nova dinàmica: si primer Aguiló li serveix bàsicament per fer-li encàrrecs (distribució de *Ciudadanos y forenses*, del *Mes de María*, etc.) aviat, paral·lelament a l'enfonsament anímic de Tomàs Forteza («Él se cree infeliz, y creerlo es serlo», com diu Quadrado) i després de la mort de Piferrer, Quadrado té una mena de cura paternal amb ell i no deixa de donar-li consells per trobar el difícil equilibri en el seu caràcter: «[la plaça d'ajudant] es un buen principio de carrera que puede proporcionarle *mucho que merecer*. Esta posición le confirmará más y más en sus hábitos laboriosos, regulados siempre por una discreta higiene; pues V. ya sabe que una senda carga de libros es un excelente contrapeso para una fogosa y juvenil imaginación. Sin ésta, temería por V. que no saliera un *crédito*, y sin aquellos que se metiera a *genio*; con la combinación de ambos elementos puede V. resultar un hombre de provecho» (22 d'agost de 1849), o bé «modere V. el trabajo material y sobre todo el de la fantasía, aunque sea aumentando el intelectual; y fortalézcase V. no contra las provisiones de la muerte, sino contra las miserias de la vida» (7 de novembre de 1849). De fet, li demana explícitament que no calli res important «a aquel en quien se digna V. conceder alguna influencia sobre su fantasía, juicio y corazón» (febrer de 1850).

No sabem si les confidències personals de Marià li arribaven, però sí que li parlava de la projectada biografia de Piferrer i de l'edició dels seus poemes (setembre de 1848), dels seus projectes poètics, entre ells el gran poema sobre la Conquesta de Mallorca («¿Qué es esto del poema desde tiempo pensado y *comenzado* y del cual nada me había dicho V. picarillo?», 23 de febrer de 1850) o li demanava cançons tradicionals («en cuanto a romances, no tengo copia de ninguno. Lo de S. Narciso es una estrofa que a cantar de Parcerisa, creo es de la época de la guerra de sucesión; otras hay del año 8 que también son harto enérgicas. En Menorca me parece hay comunidad de cantos y traducciones con Mallorca. El *Príncipe sedaro* es una codolada que empieza: "A la vorera del mar / hi ha una donzella". Apenas hay niña que no la sepa.», 19 de setembre de 1849). Per la seva banda, Quadrado aprofitava la posició d'Aguiló per demanar-li els còdexs necessaris per al seu treball *Historia de la Conquista de Mallorca. Crónicas inéditas de Marsilio y Desclot en su texto lemosín, vertida la primera al castellano y adicionada con numerosas notas y documentos*,

aparegut el 1850.¹¹⁵ S'iniciava així una sòlida amistat que s'enfortiria encara més els anys següents, quan Quadrado s'encarregaria de publicar poemes d'Aguiló a la premsa mallorquina i, ja més d'igual a igual, compartien estada a Madrid i projectes d'edició de textos.¹¹⁶

En arribar els últims mesos de 1850, Marià Aguiló, ple d'ànim («Me encuentro con la energía y agilidad de mi mejor tiempo y siento que en el alma se despiertan y levantan sentimientos y fuerzas que dormían y estaban como muertos, efecto del abatimiento del cuerpo.», 15 de setembre) s'ha marcat ja un projecte de vida. Li queda, però, una cosa a fer per tancar aquesta etapa: fer pública la seva decisió de no exercir mai l'advocacia i, per tant, de no treure's la llicenciatura. És el trencament amb Mallorca, perquè allà tots els seus,¹¹⁷ i ben especialment Tomàs Aguiló, volen que ho faci. En aquest sentit, haurem de tornar a deixar que sigui ell mateix qui exposi les seves raons, entre les quals, fixem-nos-hi, les qüestions econòmiques són les menys importants:

¿Quiere V. saber los motivos porque no me licencio? Primeramente para no gastar una cantidad que, aunque en Barcelona me han ofrecido para usarla como mía y sin interés y por todo el tiempo que gustase, siempre se ha de tener prestada y de consiguiente se ha de devolver.

2^a. Porque cuando quiera pedir un préstamo, podré emplearlo mejor que con el título con un viaje a Madrid hecho a tiempo, con la impresión de algún libro, con el bachillerato en filosofía que he de tomar para poderme licenciar en letras cuando concluya los cursos que el plan prescribe y con otras y otras cosas que no apunto.

3ª Porque siempre he cursado la Jurisprudencia como un recurso, nunca como una carrera, y así mientras no se me obligue a echar mano de este recurso puedo retardar el grado.

115. El tema ocupa moltes cartes de finals de 1849 i principis de 1850, interessants per veure com documentació d'un centre passava de manera poc acadèmica d'una banda a l'altra. El setembre, per exemple, Marià feia arribar uns llibres a Quadrado a través del seu pare, amb la indicació, però, que els hi dugués tapats perquè no es veiés la marca de la biblioteca.

116. Encara el 20 de novembre de 1854, Reynals i Rabassa li deia: «Quadrado, tu ídolo santo, ángel u hombre grande por excelencia.». *Fons Marià Aguiló*, 52.1.5.

117. La correspondència familiar va plena del tema, i li escriuen altres parents, sobretot Jeroni Forteza (pare de Guillem Forteza) per forçar-lo i oferir-li els diners que li facin falta.

4ª Porque la carrera de leyes me es soberanamente antipática y mientras pueda seguir otra más a mi gusto la seguiré.

5ª Porque para pasarme [*sic*] había de repasar 15 o 20 días materias fastidiosas, que repasadas superficialmente fastidian más.

6ª Porque a mis ojos el título de abogado no significa más que un tiempo transcurrido y una cantidad gastada.

7ª Porque no quiero enseñarme a los mallorquines ufano con la vesta forense ni quiero que nadie pueda creer que tengo en mucha honra estar continuado en el catálogo de los abogados de Palma sino que... Dios me ha cerrado la boca y se lo agradezco.

He sido bastante explícito; si mis razones no le parecen suficientes, tomaré el grado cuando guste. Esta carta se la escribo a V. y para V. sólo.

Encara el 30 d'octubre tornarà a exposar al seu pare la situació: fer d'advocat només ho acceptarà en cas desesperat i per salvar de la misèria aquells que estima. Llavors, «los ahora fastidiosos procesos se trocarían en poesías, en música, en antigüedades y en todas las cosas que me gustan». Si és el cas, que el pare li ho digui i ho farà immediatament.

Tomàs Aguiló pare hagué d'acceptar la decisió del seu fill. I en els anys immediats, a les llargues llistes de projectes literaris (poemes, novel·les, proses costumistes, revistes), Marià Aguiló anà afegint-hi altres projectes de treballs intel·lectuals, sempre, això sí, entorn de la literatura catalana. Començava l'etapa de maduresa.

Agost-novembre de 2013